

OHK - Geografija

III

B 21

GEOGR. OBZORNIK

/1994 1

91

49199400015,1

UNIVERZA V LJUBLJANI - FF

COBISS

LETO 1994 LETNIK 41

1

GEOGRAFSKI OBZORNIK

GEOGRAFSKI OBZORNIK
Revija za popularizacijo geografije

GEOGRAPHIC HORIZON
Review for Popularization of Geography

0491199400015

Založnik	Zveza geografskih društev Slovenije	Association of the Geographical Societies of Slovenia	Publisher
Naslov	Aškerčeva 2 61000 Ljubljana Slovenija	Aškerčeva 2 61000 Ljubljana Slovenija	Address
Glavni, odgovorni in tehnični urednik			Chief, Responsible and Technical Editor
Uredniški odbor	Drago Perko Dragica Borko, Slavko Brinovec, Karmen Cunder, Drago Kladnik, Marko Krevs, Jurij Kunaver		Editorial Board
Upravnik	Miha Pavšek		Administrator
Namizna založnica	Milojka Žalik Huzjan		Desk Top Publisher
Računalniški program	Aldus PageMaker 5.0		Software
Tiskar	Povše		Printer
Naklada	1100		Circulation
Izhajanje	Četrtno	Quarterly	Frequency
Finančna podpora	Ministrstvo za šolstvo in šport	Ministry of Education and Sports	Financial Support
Cena	400,00 SIT	3,00 USD	Price
Žiro račun	SDK 50100-678-44109	Ljubljanska banka 50100-620-133 7383-20885/0	Bank Account

UVODNIK
STROKOVNI ČLANKI

3
4

EDITORIAL
PROFESSIONAL ARTICLES

	Jurij Senegačnik ✓	
Geografske značilnosti Sardinije	4	Geographical characteristics of Sardinia
	Polona Demšar ✓	
Kreta - zibelka evropske civilizacije	12	Crete - the cradle of European civilization
	Miha Pavšek ✓	
Zakrasela pokrajina v Frankovski Juri I	19	Karst landscape of Franconian Jura I
	Anton Polšak ✓	
Prebivalstveni razvoj v občinah Šentjur in Šmarje . . .	25	Demographical growth in communities of Šentjur . . .

GEOGRAFIJA V ŠOLI
PRIREĐITVE
OBVESTILA
DRUŠTVENE NOVICE
PUBLIKACIJE

29
33
35
36
37

GEOGRAPHY IN SCHOOL
EVENTS
INFORMATION
NEWS FROM SOCIETIES
PUBLICATIONS

Vsak avtor je v celoti odgovoren za prispevek.

Each author is fully responsible for the task.

NASLOVNICA

TITLE PAGE

Značilni kamniti stolpiči na temenu nekaterih kop v severnem delu Frankovske Jure nas spominjajo na nekdanje tropsko kraško površje, ki je prevladovalo v topli in vlažni terciarni klimi. Več o tem v članku avtorja M. Pavška. (Foto: M. Pavšek.)

One of the most characteristic karst forms in the northern part of Franconian Jura are also small rock towers at the top of some domes. They remind us on tropical karst surface which predominated in warm and humid tertiary climate. More about other franconian karst landscape in the article of M. Pavšek. (Photo: M. Pavšek.)

KAJ SO POKAZALI ODGOVORI NA VPRAŠALNIK?

Drago Perko

Namesto uvodnika smo v zadnji lanski številki pripravili krajši vprašalnik, s katerim smo želeli ugotoviti mnenje naših bralcev o Geografskem obzorniku, tokrat pa kot uvod v prvo številko enainštiridesetega letnika revije predstavljamo odgovore na ta vprašalnik.

Na vprašanje, komu je namenjen Geografski obzornik, je približno polovica vseh, ki so vrnili izpolnjene vprašalnike, menila, da je njegova vloga popularizacija geografije v najširšem smislu, in druga polovica, da je namenjen učiteljem geografije. Da je Geografski obzornik namenjen učencem pri pouku geografije, pa je odgovorilo zanemarljivo malo bralcev.

Na vprašanje o razmerju med znanstvenostjo in poljubnostjo prispevkov so se prav vsi odločili, da je to razmerje uravnoteženo.

Na vprašanje o razmerju med poljudnoznanstvenimi in metodično-didaktičnimi prispevki so tri četrtine menile, da je razmerje uravnoteženo, nekateri pa so odgovorili, da je preveč poudarka na poljudnoznanstvenih prispevkih.

Odgovori na naslednje vprašanje so pokazali, da približno tri četrtine bralcev želi v okviru poljudnoznanstvenih prispevkov več člankov o tujih deželah, četrtina pa o Sloveniji.

V rubriki Geografija v šoli skoraj 90 % vprašanih želi več člankov s področja šolske prakse in le deseta s področja teorije metodike in didaktike.

Na vprašanje, kolikokrat letno naj izhaja Geografski obzornik, se je dobra tretjina odločila za štiri številke letno, še ena dobra tretjina za šest številke letno, nekateri pa so si zaželeli celo dvanajst številke na leto.

Na sedmo vprašanje so vsi odgovorili enako: cena Geografskega obzornika je zmerna.

Na osmo vprašanje je približno četrtina odgovo-

rila, da želi več barvnih slik, ostali pa menijo, da je število barvnih slik uravnoteženo.

Na zadnja tri vprašanja o dobrih in slabih straneh Geografskega obzornika mnogi niso odgovorili, ostali pa so kot odlike revije navedli: aktualnost, pestrost, nazornost, informativnost in ažurnost člankov, obvestil, društvenih novic, ocen in poročil, kot slabe strani pa zapisali: barvne slike so velikokrat premajhne, premalo je šolske tematike, pri opisu tujih pokrajin je premalo prostora, namenjenega za njihove kulturno-zgodovinske značilnosti, premalo je prispevkov iz fizične geografije in šolske prakse itd.

Uredništvo Geografskega obzornika se vsem zahvaljuje za odgovore na vprašalnik. Vaša mnenja kažejo, da ste na splošno z Geografskim obzornikom kar zadovoljni. Upamo, da bomo lahko vašim željam, čeprav si nekatere nasprotujejo, v čim večji meri ugodili.

Ob koncu vas vse skupaj vabimo, da še naprej tako pridno pošiljate prispevke. Še posebej vabimo učitelje, da nam predstavite svoje prispevke s področja šolske geografije, s področja vašega konkretnega, praktičnega dela.

In še nekaj! Geografski obzornik smo začeli tiskati v novi, cenejši računalniški in tiskarski tehniki, zato se vam za morebitne tiskarske spodrsrljaje opravičujemo in obljubljam, da se bomo potrudili, da bi novo tehnologijo, ki med drugim omogoča tudi sorazmerno ceneno tiskanje barvnih zemljevidov in drugih grafičnih prilog, čim hitreje povsem obvladali.

Vsem bralcem in sodelavcem revije ter njihovim najbližjim želi uredniški odbor veliko zadovoljstev v osebnem življenju in delovnih uspehov na strokovnem področju v letu 1994. Srečno!

GEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI SARDINIJE

Jurij Senegačnik

UDK 914.508.8

GEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI SARDINIJE

Jurij Senegačnik, Gimnazija Ledina, Resljeva 12, 61000 Ljubljana, Slovenija

UDC 914.508.8

GEOGRAPHICAL CHARACTERISTICS OF SARDINIA

Jurij Senegačnik, Gimnazija Ledina, Resljeva 12, 61000 Ljubljana, Slovenia

Članek predstavlja glavne geografske značilnosti Sardinije skozi geološko zgradbo in relief, podnebje, rastje, prebivalstvo, kmetijstvo, industrijo, promet in turizem. Posebna pozornost je namenjena tudi migracijam.

The article deals with some main geographical characteristics of Sardinia: geological structure, relief, climate, vegetation, population, agriculture, industry and tourism. Migrations are represented with a special concern.

Sardinija leži v sredini zahodnega Sredozemlja, približno 200 km od evropskih in afriških obal. Takšna izolirana lega je eden od vzrokov za njene številne naravnogeografske in družbenogeografske posebnosti.

Na Sardiniji lahko najdemo najrazličnejše kamnine iz skoraj vseh geoloških obdobij, kar je posledica specifičnega nastanka tega sredozemskega otoka, ki pa v tem pogledu ni prav nič "sredozemski". Za Sredozemlje so namreč značilne verige mladonagubanih gorovij, nastale v alpidski orogenezi, ki jih na Sardiniji ni. Sardinija skupaj z zahodno Korziko tvori t.im. korsardinsko maso, nastalo že v paleozoiku. Kasnejša orogenetska gibanja so tu povzročila le prelamljanja in tektonsko preoblikovanje že starega površja. Po teoriji tektonike plošč naj bi bila tako ta korsardinska masa do začetka terciarja del južne francoske obale oziroma evropske celine in naj bi bila šele tedaj "porinjena" v današnjo lego. Čez Sardinijo se vleče Srednjesardinski tektonski jarek v smeri SZ - JV, ki ga danes predstavlja udorina oziroma nižina Campidano. Ta tektonski jarek naj bi bil po tej teoriji prej del Rhonskega tektonskega jarka. Sardinijo lahko tako glede nastanka primerjamo s hercinskimi nemškimi sredogorji, ne pa z drugimi deli Italije ali okoliškimi alpidskimi gorovji.

Campidano, ki se vleče od zaliva Oristano do zaliva Cagliari, deli Sardinijo na dva neenaka dela, ki ju sestavljata dve stari paleozojski masi. Manjša od njiju leži na jugozahodu in predstavlja z rudami (svinec, cink) bogato pokrajino Iglesias ter vulkansko in premogonosno pokrajino Sulcis.

Severovzhodno od Campidana je hribovit svet,

kjer se zahodni del spet razlikuje od vzhodnega. Kristalinska osnova (večinoma graniti) je na površju v celotnem vzhodnem delu. Na prehodu proti Campidano pa ta osnova potone pod miocenske morske sedimente, ki tvorijo dve gričevnati pokrajini Marmilla in Trexenta. Posebnost je severozahod otoka (pokrajina Nurra), kjer silurska kristalinska osnova prehaja v jurske apnenice, v katerih se je na rtu Caccia izoblikovala ena največjih naravnih znamenitosti na otoku - Neptunova jama (Grotta di Nettuno). Vzhodni del otoka sestavljajo gorski masivi in nekoliko bolj uravnane planote. Med njimi so še posebej značilne "giare". To so hribi, dolgi tudi nekaj kilometrov, katerih vrhovi so včasih popolnoma ravni. V granitni pokrajini Gallura na severu so značilne obale riaškega tipa. Lep primer za to je zaliv Olbia. V Galluri najdemo ponekod na površju naravnost fantastične granitne površinske tvorbe, ki zaradi svoje edin-stvenosti predstavljajo enkratno turistično privlačnost. Najlepše tovrstne oblike so v bližini Aggiusa in seveda na znameniti Costi Smeraldi. Pri kraju Palau je znameniti granitni medved, ki predstavlja nekakšen turističen simbol Sardinije. Zelo znan granitni masiv je Monte Limbara (1362 m). Na vzhodni obali pri zalivu Orosei pa imamo drug pomembnejši pas mezozojskih apnenec, v katerih je nastala tudi znamenita jama Bue Marino. Južno od omenjenih granitnih masivov se dviguje najvišji sardinski masiv Gennargentu (1834 m), ki ga sestavljajo paleozojski kristalasti skrilavci in graniti. Južneje ležeče pokrajine Barbagia, Gerrei in Sarrabus so iz silurskih skrilavcev, čisto na jugovzhodu pa je še granitni masiv Sette Fratelli (1023

Slika 1: Kamniti medved blizu mesta Palau v Galluri je eden najlepših primerov naravnost fantastičnih tvorb iz granita, ki so nastale kot posledica eolske erozije.

m) z znamenito sotesko ob reki Cannas. Vmes najdemo ponekod mizaste gore iz jurskih apnencev.

Posebno geološko enoto tvori svet terciarnih (pretežno bazaltnih) vulkanskih vzpetin in platojev, ki sega od pokrajine Anglona na severu do udorine Campidano na jugu, na zahodu pa zajema še ves obalni pas južno od Alghera. Najznamenitejši sardinski ugasli vulkan je Monte Ferru (1050 m) iz bazaltov in trahitov. Tektonska udorina Campidano, ki predstavlja največjo sardinsko nižino, je pokrita s kvartarnimi nanosi in tako predstavlja največje otoško poljedelsko območje (3, 8, 11).

Obale na Sardiniji večinoma spadajo med visoke in so precej razčlenjene. V zalivih Cagliari in Oristano so lepi primeri nizkih peščenih obal. Tam so tudi lagune, ki jih imenujejo "stagni" (3).

Podnebje Sardinije je spričo izrazito "sredozemsko" lege lahko le kar najbolj tipično sredozemsko. Zime so mile in vlažne. Na obalnih območjih pride le malokrat do zmrzali. Poletja so nasproti temu vro-

ča in suha. Največ padavin (prek 1200 mm) pade na območjih najvišjih gora (Gennargentu, M. Limbara), najmanj padavin (400 do 600 mm) pa je na skrajnih severozahodnih in jugozahodnih obalah ter na ravnini Campidano. Pomembna prvina sardinskega podnebja je vetrovnost. Med letom je število vetrovnih dni večje od števila dni brez vetra. Najpogostejši veter je "maestral", ki piha iz severozahodne smeri. Od vetra najbolj prizadeto območje je okrog Bonifacijske ožine, ki ločuje Sardinijo od Korzike. Pogosta prvina sardinske pokrajine so tako zaradi vetra v eno smer nagnjene drevesne krošnje. Od vetra je prizadet tudi južni del otoka, kjer zlasti okoli rta Spartivento piha južni veter "široko" (2, 3). Na Sardiniji je tako kot na vseh sredozemskih otokih čutiti pomanjkanje vode. Često poleti ne dežuje več mesecev zapored, močna vetrovnost pa še pospešuje sušo. Zato so zgradili celo vrsto umetnih jezer, katerih vodo uporabljajo za vsakodnevno oskrbo, za nujno potrebno namakanje, pa tudi za pridobivanje

Slika 2: Sardinija predstavlja tisti del Italije, kjer se pase največ ovac in kjer je največ hrasta plutovca.

električne energije (2).

Na podnebje vplivajo tudi morski tokovi, ki so na zahodni obali hladnejši kot na vzhodni. Zato tudi ni presenetljivo, da se je glavno turistično območje razvilo na severovzhodni obali (1).

Otok je bil nekoč pokrit z lepimi gozdovi, danes pa je precej gol. Bolj gozdnata območja so le Marghine, Goceano in Gennargentu. Naravno rastje je danes zaradi paše večinoma močno degradirano, tako da ob obalah prevladujeta makija in gariga. Že med obema svetovnjima vojnama so začeli z večjimi pogozdovanji z borom, tako da ta gozd danes omogoča celo nekaj gospodarske izrabe. Prav za Sardinijo je tipičen tudi hrast plutovec, ki ga najdemo predvsem na severu v Galluri. Zelo pogosto drevo na otoku je evkaliptus. Med tipične predstavnike sredozemskega rastja spadajo razna jagodičja, vresja, mirta, brinje, oljke, pritlikave palme, agave in podobno (2, 3).

Zaradi poletne suše in zimskega deževja imajo sardinske reke in potoki hudourniški značaj. Naj-

daljše sardinske reke so Tirso, Flumendosa in Coghinis. V poletni suši številni vodotoki presahnejo, tako da oskrba z vodo kljub številnim umetnim jezerom predstavlja resen problem. To potrjuje primer v industrijskem centru Porto Torres, kjer je družba Societa Italiana Resine za potrebe mesta in industrije namestila velik desalinator (napravo za pridobivanje sladke vode iz morja).

Sardinija ima 24 090 km² površine in 1 655 866 prebivalcev. Gostota prebivalstva je z 69 prebivalci na km² med najmanjšimi v državi. Italijansko povprečje znaša 169 prebivalcev na km². Ravno na Sardiniji prebivalstvo najhitreje narašča, obenem pa ta otok beleži največji delež brezposelnih v državi (blizu 20 %). Aktivnega je 30,7 % prebivalstva (državno povprečje je 36,7 %). V kmetijstvu je zaposlenih 13,9 % (Italija: 9,7 %), v industriji 23,8 % (Italija: 32,2 %) in v terciarnem sektorju 62,3 % (Italija: 58,1 %). Kot vidimo, je nadpovprečen delež zaposlenih v primarnem sektorju, terciarni sektor pa se je zaradi razvoja turizma in

zaradi upadanja industrije povzpel nad državno povprečje. Kar se tiče izobrazbene sestave, je Sardinija nekoliko pod državnim povprečjem. To se kaže tudi v deležu nepismenih, ki je s 5 % višji od državnega povprečja, ki znaša 3 % (1).

Sardinci se od ostalih Italijanov ločijo po jeziku. Jezikovna podoba otoka sicer ni čisto enotna, a približno 80 % prebivalstva govori sardinski jezik. To je romanski jezik, ki je latinščini še bolj podoben kot italijanščina (9).

Pri obravnavi sardinskega prebivalstva ne moremo mimo problematike migracij. Ta otok je namreč do nedavnega predstavljal izrazito območje odseljevanja prebivalstva, vendar je pri tem treba poudariti nekatere čisto svojske poteze, ki jih drugod v Mezzogiornu (izraz pomeni nerazviti italijanski jug) ne srečujemo. Do odseljevanja je namreč prišlo nekoliko kasneje, kar lahko pripišemo izolirani otočni legi, močni kulturno-psihološki navezanosti otočanov na svojo domovino in dejstvu, da zaradi redke naselje-

nosti tu nikoli nismo mogli govoriti o prenaseljenosti. Drugod v Mezzogiornu sta bila glavni vzrok odseljevanja revščina in zaostalost, na Sardiniji pa je bil ravno napredek tisti, ki je začel ta proces (7).

Prvi italijanski val emigracije med leti 1870 in 1880 med Sardinci skoraj ni pustil sledov. Nekaj več se jih je odselilo ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja (predvsem v severno Afriko in Južno Ameriko) z vrhom v letih 1907, 1910 in 1913, vendar je bilo to v primerjavi z drugimi pokrajinami italijanskega juga zelo malo. Odseljevanje je med leti 1920 in 1930 močno upadlo in ostalo zelo majhno do povojnega obdobja. Ob koncu štiridesetih in v začetku pedesetih let se je v Južni Italiji začel pravi eksodus prebivalstva, ki pa je ravno Sardinijo dosegel najkasneje. Odseljevanje je postalo tu omembe vreden pojav šele po letu 1955, ko so se odseljevali rudarji iz zaprtih rudnikov na jugozahodu otoka.

Po letu 1960 pa je sledil največji val, ki je dosegel svoj vrh v letih 1961-62 in 1967-68. Od-

Slika 3: Kamniti stolpi "nuraghi" so ostanek skrivnostne nuraške civilizacije, ki se je razcvetela na otoku še pred prihodom Rimljanov. Funkcija teh stolpov še do danes ni povsem pojasnjena.

seljevanje se je obenem iz rudarskih območij razširilo na otoška ruralna območja. Najprej je poseglo na poljedelska območja, prava gorska pastirska območja pa je doseglo šele ob koncu šestdesetih let. Prebivalstvo se je odseljevalo predvsem v pokrajini Piemont in Ligurijo, ki sta zgodovinsko povezani s Sardinijo. V šestdesetih letih se je samo v Torino vsako leto preselilo 2500 Sardincev. V Torinu, Milanu, Genovi in Rimu so tako zrasle močne sardinske skupnosti. Med letoma 1955 in 1971 naj bi z otoka odšlo kar 400 000 Sardincev, kar znaša 27 % tedanjega prebivalstva! Tri četrtine jih je odšlo v druge dele Italije, četrtina pa drugam, večinoma v Evropo. Nobena druga italijanska pokrajina ni doživela takšnega eksodusa! Praviloma so odhajali mladi iz starostne skupine od 18 do 30 let. Leta 1972 pa se je ta emigracijski val končal in začelo se je vračanja prebivalstva, ki pa se je ravno na Sardiniji začelo prej kot drugod v Mezzogiornu. Vračanja pa ne gre toliko pripisati "pull" faktorjem na sami Sardiniji kot

"push" faktorjem v drugih delih Evrope. Danes otok tako beleži pozitiven selitveni prirastek (1, 7).

Sardinija v marsičem predstavlja posebnost tudi v kmetijskem pogledu. Množice kmetov brez zemlje so dolgo skoraj na celem italijanskem jugu predstavljale velik problem. Na Sardiniji pa so bile razmere vselej drugačna. Tu ni bilo nikoli pravih latifundij. To je namreč stara pastirska dežela z omejenimi območji obdelovalne zemlje. Ekstenzivno pašništvo (ovčereja) je pomembnejše kot v kateremkoli drugem delu Mezzogiorna. Skoraj polovico kmetijskega dohodka izvira od pašnega gospodarstva. Predvsem gojijo ovce in koze. Čeprav ima otok le 3 % vsega italijanskega prebivalstva, tu gojijo 33 % vseh ovc in koz v državi (2, 9). Agrarna reforma na Sardiniji tako ni mogla bistveno poseči v obstoječo zemljiško strukturo in tako seveda tudi ni dala posebnih rezultatov.

Poljedelstvo je tesno povezano z namakanjem. Prevladujejo mali posestniki, ki zemljo obdelujejo

Slika 4: Kristalno čisto morje in edinstvena obala na znameniti Costi Smeraldi predstavljata le del turistične ponudbe na tem območju luksuznega turizma.

Slika 5: Izraz "coltura mista" pomeni sredozemsko poljedelstvo z mešanimi kulturami. Nanj naletimo tudi ponekod na Sardiniji, čeprav so za poljedelstvo primerne ravne površine dokaj redke.

sami. Poljedelske kulture so odvisne od lokalnega podnebja in razpoložljive vode. Na namakalnih območjih so običajne kulture agrumi, paradižnik, artičoke, sladkorna pesa, rože in tobak. V ravninskih predelih, ki jih ne namakajo, prevladujejo žita (pšenica, ječmen, oves). Največ jih je v ravnini Campidano in gričevnati okolici. Za gričevnata območja sta značilni vinska trta in oljka. Trto gojijo skoraj povsod. Večja koncentracija je v okolici Cagliarija in na pobočjih ugaslega vulkana M. Ferru. Najbolj znana sardinska vina so vernaccia, cannonau, malvasia in vermentino di Gallura. Največ oliv pridelajo severno od Sassarija.

Razvoj sardinskega kmetijstva je močno povezan z "bonifikacijskimi" projekti (bonifica integrale). Na široko so jih začeli izvajati v obdobju fašizma, v bistvu pa so pomenili nadaljevanje že prej začelih del. Osnovni namen teh projektov je bil osuševanje obalnih močvirij in s tem odprava malarije, namakanje in ureditev vodnega omrežja. V

fašističnem obdobju je večina del potekala na teh obalnih močvirjih in v odprtih dolinah. Največji tedanji projekt je bila zaježitev reke Tirso in ureditev povsem novega kmetijskega kompleksa Arborea v bližini Oristana. Tu so zgradili geometrično pravilen kompleks namakalnih in osuševalnih kanalov in cest, med katerimi so razporejene nove kmetije. V sredini je centralno naselje z vso ustrežno infrastrukturo. Na to območje so se naselili prebivalci iz Benečije, ki so prišli iz povsem drugačnega agrarnega in kulturnega okolja. Arborea je tako v tradicionalnem sardinskem okolju v bistvu pomenila nekašen tujek.

Po drugi svetovni vojni so največjo pozornost namenili dokončni odpravi malarije, saj je bilo na otoku kar 40 % vseh italijanskih primerov te bolezni. Ta program, ki ga je vodila Rockefellerjeva fundacija, se je začel izvajati v letih 1946-50. Drug takšen znan primer ureditve novega kmetijskega kompleksa je Fertilia severozahodno od Alghera. Sem so se po 2. svetovni vojni naselili istrski begunci. Po letu

Slika 6: Cagliari je prestolnica Sardinije. Z 220 000 prebivalci je to obenem tudi njeno največje mesto. Na sliki vidimo osrednji del mesta z delom pristanišča in glavno mestno žilo (Via Roma).

1962 pa je v sardinsko kmetijsko okolje prišel še en nov tuj element. To so bili "Tunizijci". Gre za doseljence iz Tunizije, ki pa so bili italijanskega rodu. Ko so v Tuniziji nacionalizirali njihovo zemljo, so prišli na Sardinijo, kamor so prinesli svoje bogate izkušnje s področja namakalnega poljedelstva (4).

V okviru primarnega sektorja je treba omeniti tudi pridelovanje plutovine. Največ hrasta plutovca je v pokrajini Gallura. Središče te dejavnosti je kraj Tempio Pausania. Sicer pa gozdni predeli pokrivajo okoli 16 % površja. Vsako leto številni požari uničijo veliko gozda. Samo leta 1986 so registrirali 332 požarov, ki so uničili 3300 ha (2). Med primarne dejavnosti sodi tudi ribolov, ki pa kljub otoški legi na Sardiniji nikoli ni predstavljal neke pomembnejše dejavnosti. Sardinci so bili po tradiciji pač bolj pastirji kot kaj drugega. Kot takšni so se vedno usmerjali bolj v notranjost kot pa na morje (2).

Sardinija je v primerjavi z drugimi deli Italije sorazmerno bogata z rudami, kar je posledica njene

značilne geološke sestave. Glavna rudarska območja so na jugozahodu otoka. Največja nahajališča svinca in cinka so v pokrajini Iglesias. Med letoma 1951 in 1971 se je število rudarjev v tamkajšnjih rudnikih zmanjšalo od 8840 na 3130. Še vedno nakopljejo nekaj premoga v pokrajini Sulcis, čeprav je premogovništvo po 2. svetovni vojni doživelo strahotno krizo. Samo med letoma 1957 in 1969 se je izkop na območju rudarskega centra Carbonia zmanjšal od enega milijona na 300 000 t. V 20 letih se je število zaposlenih v premogovnikih zmanjšalo skoraj za 90 %. Kaolin najdemo na različnih koncih otoka. Pri Cagliariju so nahajališča barijeve rude, pomembno pa je tudi pridobivanje morske soli (Cagliari, Carloforte, Sant'Antioco). Na otoku najdemo tudi mangan, molibden in antimon (1, 2, 3).

Sardinija je bila še leta 1961 glede industrializacije prav na repu italijanske lestvice. Tedanja industrija je v glavnem zajemala manjše obrate za obdelavo pohištva ter pridelavo mleka, vina in

plutovine. Leta 1950 so ustanovili posebno državno fondacijo za pomoč depresivnemu italijanskemu jugu, ki pa se do leta 1957 neposredno z industrijo ni ukvarjala. Ta fondacija se je imenovala Cassa per il Mezzogiorno in je delovala vse do leta 1984. Dve leti kasneje jo je nadomestila nova podobna agencija za promocijo razvoja Mezzogiorna (Agenzia per la Promozione dello Sviluppo di Mezzogiorno).

Leta 1962 je sardinska vlada naredila načrt gospodarske in socialne oživitve otoka (Piano di Rinascita), ki je Sardinijo glede vlaganj industrijskega kapitala v primerjavi z drugimi deli Mezzogiorna postavil v še posebej ugoden položaj. Po letu 1963 je tako sem pljusnil val severnoitalijanskega (pretežno naftnega) kapitala, ki je izkoristil ugodne pogoje vlaganja v nerazvita območja. V glavnem se je skoncentriral na treh sardinskih območjih. Prvo je območje petrokemične industrije v mestu Porto Torres na severozahodu, ki je tako postalo največji industrijski center severnega dela otoka. Naglemu razcvetu petrokemije na tem območju je sledil kasnejši kolaps in danes ima ravno to območje največ brezposelnih. Drugo takšno industrijsko območje je okolica Cagliarija, kjer so zrasli trije pomembni novi centri (Elmas, Macchiareddu, Sarroch), ki so ravno tako razvili predvsem kemično in petrokemično industrijo. Rafinerija v Sarrochu je bila ena največjih v Sredozemlju. Ob koncu 60. let pa so politiki in prostorski načrtovalci spoznali, da je ta nova industrija pravzaprav pustila gorato pastirsko srce Sardinije praktično nedotaknjeno. Zato so sredi Sardinije na za to zelo ugodni lokaciji razvili tretji nov industrijski center Ottana (proizvodnja raznih kemikalij in umetnih vlaken), ki naj bi služil predvsem preobrazbi gorskih pastirskih območij. Kasneje se je pokazalo, da je bilo uvajanje takšne industrije na otoku povsem zgrešeno, zato so vse te dejavnosti danes večinoma v krizi (5, 6, 10).

Kljub goratemu reliefu so v zadnjih desetletjih na Sardiniji zgradili omrežje dobrih cest (tudi štiripasovnic), čeprav pravih avtocest tu ni. Vsi največji centri na otoku, kot so Cagliari, Oristano, Sassari in Nuoro, so povezani s sodobnimi cestami. Železniško omrežje je po drugi strani precej manj razvito kot cestno, vseeno pa obstaja železniška povezava med severnim in južnim delom otoka z

nekaj odcepi. Najpomembnejša pristanišča za trajekte so Olbia, Porto Torres in Cagliari. Letališča so pri Olbii, Algheru in Cagliariju (1, 2).

Turizem se je na otoku začel razvijati leta 1960, ko je na otok začel dotekati tuj kapital. Še posebej pomembna so bila vlaganja tujega milijonarja Aga Khana na Costi Smeraldi na severovzhodu otoka. To območje se je do danes spremenilo v enega najbolj luksuznih območij "visokega turizma" v Sredozemlju in kot takšno sredi tradicionalnega sardinskega okolja predstavlja nekakšen tujek. Letno obišče Sardinijo okrog milijon in pol obiskovalcev, kar ji v tem času prinese okrog bilijona lir dobička. V zadnjih desetih letih se je število tujih turistov letno povečevalo za 7 %, število domačih pa za 6 %. Kaže, da kristalno čisto morje, čudovita in večinoma neokrnjena narava in številne kulturne znamenitosti postajajo sčasoma največji sardinski potencial za bodoči razvoj tega tako samosvojega sredozemskega otoka (9).

1. *Atlante metodico de Agostini. 1990. Istituto geografico de Agostini. Novara.*

2. *Colombi, C., Mazzelli, R., Ungari, A. 1991: Il pianeta in gioco I. L'Italia e le sue regioni. La Scuola. Brescia.*

3. *Hiller, O. K. 1978: Sardinien. Einführung in die Landeskunde einer mediterranen Insel. Mitteilungen der geographischen Gesellschaft München 63/1978.*

4. *King, R. 1971: History and evaluation of agricultural development schemes in Sardinia. Tijdschrift voor economische en sociale geografie 1971.*

5. *King, R. 1976: Industrial revolution Sardinias. Geographical magazine 48/1976.*

6. *King, R. 1977: Recent industrialization in Sardinia: Rebirth or neo-colonialism? Erdkunde 31.*

7. *King, R., Strachan, A. 1980: Patterns of sardinian migration. Tijdschrift voor economische en sociale geografie 1975.*

8. *Pruneti, P. 1981: Sardegna da scoprire. L'Universo 61/1981.*

9. *Sardegna. Pagine Gialle Turismo 1990. Stet. Torino.*

10. *Schliebe, K. 1981: Sardinien - ein europäisches Entwicklungsgebiet. Raumforschung und Raumordnung 28/1970.*

KRETA - ZIBELKA EVROPSKE CIVILIZACIJE

Polona Demšar

UDK 914.959

KRETA - ZIBELKA EVROPSKE CIVILIZACIJE

Polona Demšar, Srednja zdravstvena šola in gimnazija, Šubičeva 1, 61000 Ljubljana, Slovenija

Skozi geografske značilnosti Krete se seznamimo z največjim grškim otokom. Mnogi ga poznajo predvsem kot otok turizma in starodavne minojske civilizacije, vendar skriva v svoji gorati notranjosti in intenzivnem poljedelstvu še mnogo več.

UDC 914.959

CRETE - THE CRADLE OF EUROPEAN CIVILIZATION

Polona Demšar, Srednja zdravstvena šola in gimnazija, Šubičeva 1, 61000 Ljubljana, Slovenia

Through geographical characteristics of Crete we get acquainted with the greatest Greek island. It is known by many people for its tourism and its ancient Minoan civilization, but its mountainous inside and intensive agriculture offer much more.

Lega Krete med Evropo, Azijo in Afriko je vtisnila otoku svojevrsten pečat. Zaradi milega podnebja je bila poseljena že v neolitiku. Sledila so obdobja različnih civilizacij na Kreti, od katerih je vsaka prispevala svoj delež pri oblikovanju običajev, noše, ljudskih pesmi in plesov, kulinarike, arhitekture, obrti in umetnosti.

Od 2600 do 1100 pred našim štetjem je na Kreti cvetela Minojska kultura, ki jo štejemo med prvo pomembno evropsko civilizacijo. Vzrokov za njen razvoj je več:

- geografska lega med tremi celinami,

- bližina visoko razvitih kultur Egipta, Mezopotamije, Fenicije, Palestine in Male Azije,
- plodna zemlja in ugodno podnebje, ki sta pomembno prispevala k rasti prebivalstva,
- sorazmerno enostavna povezava z bližnjimi otoki Kikladi,
- dolgo obdobje miru, ki je omogočalo razvoj trgovine in umetnosti.

Britanski arheolog Arthur Evans, ki je izkopaval Minosovo palačo v Knososu, je po njej dal ime tej civilizaciji. Palača je danes eden najbolj obiskanih kulturnozgodovinskih spomenikov na Kreti.

Predgrški Minojski civilizaciji so sledili Dorci in Rimljani. Srednji vek so zaznamovali Bizantinci in Saraceni ter Benečani, ki so leta 1204 Kreto kupili od Bizantincev. Pod Benečani, ki so vladali na otoku vse do leta 1669, je prišlo do ponovnega razcveta trgovine in umetnosti. Zatem so prišli Turki in ostali na otoku vse do leta 1898, ko so Kreto proglasili za avtonomno državo z grškim princem. Šele leta 1908 je prišlo do združitve z Grčijo.

Kreta je s svojimi 8303 km² največji grški otok, na katerem živi 505 000 prebivalcev. Dolžina otoka v smeri vzhod-zahod znaša okoli 260 km, v smeri sever - jug pa na najširšem delu otoka le 60 km. Obala je dolga 1046 km (6).

V mladonagubanem gorstvu Krete prevladujejo apnenci mezozojske starosti. Marmorji na zahodnem delu otoka so posledica tektonske metamorfoze. Presenetljiva je najdba debelega sloja bazaltnih kamnin, ki opozarjajo na spremenjeno tektoniko ob koncu mezozoika. Ravnine in nižine so prekrte s kvar-

Slika 1: Ravnin je na Kreti malo, zato je planotast svet večinoma skrbno obdelan. Na fotografiji je nasad oliv, ki se uvrščajo med glavne kmetijske pridelke. V ozadju je Mohos, pretežno agrarno usmerjeno naselje. Podobno je z večino naselij v notranjosti Krete, saj je turizem vezan predvsem na ozek obalni pas. (Foto: Polona Demšar.)

tarnimi sedimenti. Na Kreti so štiri nahajališča lignita in dve nahajališči sadre, vendar slednje ne izkoriščajo (3).

Glede na tektonsko in morfološko zgradbo lahko Kreto razdelimo na štiri območja:

- centralni gorski masivi, ki ponekod presegajo 2000 metrov,
- južna obala z značilnimi strmimi klifi, ki jih prekinjajo majhne peščene plaže na izhodu dolin v morje,
- severno od gorske verige ležeče sredogorje s planotami na okoli 1000 m n.v., ki je bilo v pleistocenu podvrženo zmrzali,
- severna obala Krete, ki je značilna po tem, da se doline in planote iz sredogorja na široko spuščajo proti kamniti obali (4).

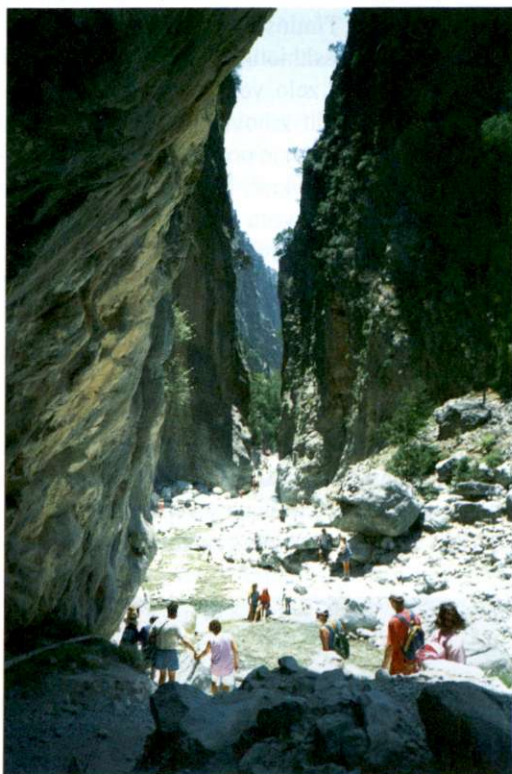
Kreta je gorat otok s tremi velikimi pogorji: Bele gore ali Madares na zahodu (najvišji vrh Pachnes je

visok 2453 m), Gora Ida ali Psiloritis na sredini (z najvišjim vrhom Timios Stavros, 2456 m) in na vzhodu Dikti ali Lassithiotika (najvišji vrh 2148 m). Površje Krete ima zelo veliko reliefno energijo. Oddaljenost najvišjih vrhov do morja je v zračni liniji 10 do 20 km, torej je povprečna reliefna energija od 100 do 200 m/km². V notranjosti otoka se reliefna energija še poveča in znaša kar od 300 do 600 m/km². Te številke imajo alpske dimenzije (4). Veliko je globokih sotesk, med katerimi je največja Samari-ja na jugu Krete.

Številne planote na Kreti ležijo na višinah med 700 in 1400 m nad morjem. Ker je prst na njih večinoma rodovitna in ker imajo urejeno umetno namakanje, so primerne za kmetijstvo. Najrodovitnejša je slikovita planota Lasithi na višini 900 m. Ravnega sveta je malo, največ ga je na severni obali. Na južnem delu otoka je prostrana ravnina Mesara, ki je

Slika 2: Takšni mlini so vse od 12. stoletja dalje služili za mletje moke. Krečani so jih gradili na gorskih slemenih, kjer pihajo stalni vetrovi. Praktična rešitev mlinove vetrnice nas opozarja na tesno povezanost otočanov z morjem. Vsaka prečka v vetrnici je namreč jambor zase in "jadra" na njih so razpenjali glede na jakost vetra. (Foto: Dušan Mitrovič.)

Slika 3: Soteska Samarija je ena najbolj obiskanih naravnih znamenitosti Krete. Skozi ta narodni park se vsak dan, kljub zahtevnosti poti, valijo trume turistov. Izhodišče je na nadmorski višini 1227 m, od koder se po približno 13 km dolgi poti spustiš do morja. V tem letnem času (konec junija) je vode malo, od oktobra do maja je soteska zaprta, saj se potoček zaradi deževja in taljenja snega spremeni v deroč hudournik, ki onemogoča prehod. Na najožjem delu (na fotografiji) se soteska zoži na 3 do 4 m. (Foto: Dušan Mitrovič.)

že od antike dalje celoten otok oskrbovala s pšenico.

Obala Krete je precej razgibana. Številni zalivi, polotoki in rtiči z neposrednim zaledjem gora ustvarjajo atraktiven pejsaž.

Podnebje je sredozemsko z značilnimi blagimi prehodi med letnimi časi. Pomlad je kratka in z zmernimi temperaturami, sledi dolgo, vroče poletje in dolga jesen, ki je toplejša od pomladi. Zima je

blaga in le redkokdaj traja dlje kot dva meseca ter spominja na zgodnjo pomlad v celinskem podnebnju. Največ padavin pade pozimi in sicer okoli 1500 mm. Zime v gorah so precej ostre in snežene (7). Na otoku je deset meteoroloških postaj. Sorazmerno gosta mreža le-teh je v obalnem območju, v hribih so redke, višinske meteorološke postaje na Kreti ni. S podatki obalnih postaj dobimo dokaj zanesljivo sliko podnebja, iz katere je razvidno, da je poletje zelo vroče na jugovzhodni obali in v hriboviti notranjosti, vroče na severni obali in toplo v visokogorju. K večji vročini na južni obali pripomorejo vroči južni vetrovi iz Afrike. Prav tako je pozimi severna obala Krete hladnejša od južne obale. Srednje mesečne temperature v Iraklionu se gibljejo od 12,3 v januarju do 26,4°C v avgustu. Od maja do oktobra je povprečna mesečna temperatura višja od 20°C (7).

Na Kreti je le nekaj manjših rek. Poglavitni razlog je oblika otoka, ki je dolg in ozek. Hudourniki iz gora torej nimajo dolge poti do morja in se ne morejo razviti v večje reke. Za nas morda nenavadna je kombinacija hladnega gorskega potočka in bujne subtropske vegetacije oleandrov in palm, ki rasejo ob njem. Večina rek se skozi globoke soteske že po kratkem toku izliva v morje. Poleg tega so tla apnenčasta in je prisotna kraška hidrografija. Največje reke so Geropotamos in Anapodiaris na ravnini Mesa-
ra, Tiflos in Kolenis na ravnini Chanea ter Kourtaliotis in Patelis v Sitei. Mnoge struge rek in potokov se poleti posušijo. Razen nekaj vodnih jam in majhnega jezera Kourna Kreta nima jezer ali večjih izvirov v gorah.

Prevladujejo gorske prsti na apnencu, ki so slabo rodovitne. V dolinah in nižinah, primernih za

Slika 4: Na južni obali Krete je abrazija ustvarila slikovite strme klife. Abrazijske terase so posledica nihanj gladine morja v kvartarju, povezane s pleistocensko poledenitvijo. Ob regresiji morja so prišle na površje, obenem so nekateri klifi postali fosilnega značaja. Zaradi težje dostopnosti se je "turistična transferzala" izognila tem samotnim plažam, katere prav dobro poznajo domačini. Tole na fotografiji zaradi nenavadne barve mivke imenujejo Rdeča plaža. (Foto: Polona Demšar.)

obdelovanje (Mesara, podolje med Ido in Diktijem, severna obala okoli Irakliona) je prekrita s sivo-rjavimi subtropskimi prstmi.

Naravno rastje na Kreti so bili gozdovi. Kreta je bila že od antike dalje znana po svojih cipresinih gozdovih. Herodot je namreč leta 100 zapisal, da so egipčanski faraoni dobili cipresin les za gradnjo ladij ravno s Krete. Danes najdemo cipresine gozdove le še v okolici Retimnona na severni obali. Na skrajnem vzhodu otoka, pri naselju Vai, uspeva znameniti palmin gozd, poraščen z redko vrsto palm *Phoenix Theophrastii*. V provincah Selinos in Kisos rastejo kostanjevi, hrastovi in jelovi gozdovi. Na nekaterih območjih uspeva specifična vrsta platane, poznane kot *Platanus varietas Cretica*, ki obdrži listje celo leto (6). Zaradi izsekavanja gozdov in požarov je prišlo do degradacije gozdnih združb že v času antike. Zato glavnino naravnega rastja danes predstavlja makija. Obstajajo številne razprave o problematiki erozije prsti ob degradaciji gozda v makijo. Vendar so poskusi na Sardiniji pokazali, da pod makijo ob močnem deževju material nič ali komaj kaj odnaša. Podobno so na Kreti poti iz srednjega veka pod makijo brezhibno ohranjene, pod gozdom in grmovjem pa so močno poškodovane (10). Številne divje rože in aromatične rastline dajejo pokrajini poseben vonj. Med njimi je precej endemičnih rastlinskih vrst, ki uspevajo samo na Kreti.

Podobno je z otoškim živalstvom. Najbolj znan živalski endemit je vrsta divje koze, *Capra Aegagrus Cretica*, ki jo domačini imenujejo kri-kri. Živi le še v Belih gorah, v soteski Samariji in na nekaj otočjih okoli Krete (6).

Kreta je bila že v predantičnem času zelo gosto poseljena. Precej verjetno je, da je že v času minojске civilizacije na otoku prebivalo okoli pol milijona ljudi (9).

Leta 1977 je na otoku živelo 457 000 prebivalcev. Število prebivalcev je v zadnjih dobrih desetih letih naraslo na 505 000 prebivalcev, ki večinoma živijo v večjih mestih. Leta 1879 na Kreti ni bilo naselja z več kot 2000 prebivalci. Poselitev je bila sorazmerno enakomerna, od 20 do 40 prebivalcev na km². Leta 1928 so tri naselja (Iraklion, Rethymnon in Hania) že preseгла število 5000 prebivalcev in je očitno opazen kontinuiran proces urbanizacije.

Gostota prebivalstva se je povečalo na 40 do 60 ljudi na km², razen v prefekturi Lasithi (5).

Leta 1923, po grško-turški vojni, je sledil dogovor o zamenjavi prebivalstva. Muslimane s Krete so zamenjali z begunci iz Male Azije. V tem času so na Kreto naselili približno 8000 maloazijskih Grkov. Povojne migracije so potekale predvsem s podeželja v mesta zaradi velike razlike v ekonomskem razvoju. Ekstremen primer so Bele gore, kjer je bilo izseljevanje po vojni večje od naravnega prirastka. V šestdesetih letih so beg s podeželja delno zajezili z modernizacijo kmetijsva (umetno namakanje). V zadnjih 15 letih spet sledimo veliki migraciji s podeželja v mesta, kar povzroča katastrofalno situacijo v predmestjih.

Večina naselij je pod višino 600 do 700 m, ki je višinska meja za rast oliv na Kreti. Izjema je planota Lasithi na višini okoli 900 m nad morjem, kjer zaradi ugodnih mikroklimatskih pogojev še uspevajo olive in obstajajo stalna naselja. Na varovanje rodovitnih površin nas opozarja lega naselij na robu obdelovalnih zemljišč. Tip hiše ima neposreden vpliv na naselbinsko formo. Tipična kretska hiša ima strukturo satovja, saj se sobe z ravnimi strehami nizajo okoli jedra. Več takih hiš sestavlja zelo strnjeno naselje z ozkimi ulicami. Ker so naselja večinoma na pobočjih, so vzdolž ulic nizke, neenakomerne stopnice (8).

Kreta predstavlja zibelko prve evropske urbane civilizacije. Iz Homerjevega opisa Krete (okoli leta 1000 pred našim štetjem) preberemo, da je bila to "bogata in ljubka dežela, gosto poseljena in se je ponašala z 19 mesti". Teh 19 "mest" so bila odprta naselja nedaleč od obale, večinoma pod zaščito utrjenih palač.

Glavno mesto otoka je Iraklion (Heraklion, Candia), ki zaradi svoje osrednje lege predstavlja pomemben gospodarski center Krete. Iraklion je veliko mesto z več kot 100 000 prebivalci. Zaradi hitre rasti prebivalstva (1940: 39 550 preb.) se je mesto gradilo stihijsko, brez urbanističnih načrtov. V šestdesetih letih so na obrobju živele socialno šibke družine. Leta 1968 so začeli slume čistiti, priključili so elektriko in vodovod, na mestu bivših barakarskih naselij so uredili parkirišča in športna igrišča (1). Kljub temu mesto danes deluje precej razbito. Sil-

hueta starega mestnega jedra je zazidana z modernimi stolpniciami, staro pristanišče je odrezano zaradi prometne ceste, ki vodi ob obali. Drugačno podoba nam nudijo ostala tri večja mesta na severni obali Chania, Rethimnon in Agios Nikolaos, katerih staro mestno jedro je povezano s pristaniščem. Ozke uličice in dohodi do starega pristanišča s promenado dajejo mestom sproščeno, sredozemsko vzdušje.

Kmetijstvo je bilo na Kreti dolgo časa najpomembnejša gospodarska panoga. Glavnino kmetijske proizvodnje predstavljajo olive, vinska trta, agrumi, zelenjava ter aromatične in zdravilne rastline. Od leta 1970 se kmetijska proizvodnja nepretrgano povečuje. Paleta pridelkov se je močno razširila na račun umetnega namakanja in gradnje rastlinjakov, saj izvažajo predvsem zimsko zelenjavo, rože in agrume. Podnebje na Kreti je izredno ugodno in približno 8 % vse grške agrarne površine je na Kreti, od tega 40 % vseh grških površin za posebne kulture. Kretske kmetije obsegajo približno 30 ha posesti, vendar so kmetijske površine zelo razdrobljene. Razmere dodatno poslabšajo velika izčrpanost zemlje, slaba mehanizacija in parazitsko prekupevanje (2).

Pomemben delež otoške ekonomije zavzemata ribolov in vzreja drobnice. Pasejo predvsem kože, pomembna je proizvodnja sira (Kretski gryure).

Večina industrije na otoku je v Iraklionu. Gre predvsem za živilsko-predelovalno industrijo.

Severna obala je prometno dobro povezana z obalno cesto, katere odsek med Chanio in Iraklionom so spomladi leta 1993 razširili in posodobili. Južna obala je zaradi strmih klifov prometno slabše povezana in težje dostopna. Glavna cesta vodi v glavnem po notranjosti in se od nje cepijo lokalne ceste do posameznih krajev na obali. Čeprav gorata notranjost predstavlja precejšnjo oviro pri gradnji cest, je sorazmerno dobro povezana z obalo. Železnica na Kreti ni, poleg dobro organiziranega avtobusnega prevoza se velik delež turistov prevaža po otoku v najetih avtomobilih. Sodobni letališči v Iraklionu in Chaniji vzbujata velemestni vtis z nenehnim vzletanjem in pristajanjem letal. Preko dneva namreč letala vzletajo in pristajajo tudi v razmaku petih minut in letališki vrvež se nadaljuje skozi vso noč, vendar z zmanjšano gostoto poletov.

Od srede sedemdesetih let postaja Kreta pomemben sredozemski počitniški cilj z naraščajočim domačim in tujim prometom. V tem času je postal turizem najpomembnejša gospodarska panoga za kmetijstvo. Obe panogi si močno konkurirata in značilno vplivata na spremembe predvsem v obalnem območju. Turizem je zagotovil 17 000 novih delovnih mest. Leta 1982 je Kreto obiskalo 600 000 tujih turistov, leta 1983 pa je bila skupaj z navtičnimi gosti predvidoma prekoračena številka enega milijona turistov. Pravi ekspanziji inozemskega turizma je sledil val domačih turistov, ki se odraža v gradnji počitniških hišic (2).

Predvsem letošnje turistično leto na Kreti, ko so po ocenah dosegli le 40 % lanskega turističnega obiska, nas opozarja, da je turistični promet močno odvisen od gospodarskih kriz.

Ob tem se torej postavlja vprašanje, kakšne prednosti prinaša prestrukturiranje iz kmetijske v turistično dejavnost. Še posebej so pri tem vprašljive počitniške hišice, ki zasedajo veliko prostora in so naseljene le krajši del leta. Mnogo boljša alternativa so majhni hoteli in izdajanje sob.

Na Kreti ni megalomanskih hotelskih kompleksov po španskem vzoru, vendar je kljub temu

Slika 5: Matala, nekoč majhna ribiška vasica ob zalivu Mesara, je danes priljubljeno turistično mesto. Njen zaščitni znak so votline v rahlo poševno padajoči apnenčasti steni. Prve so izkopal že v prazgodovini za bivališča, preostala večina je iz 1. in 2. stoletja, ko so služile za grobnice. Kretske plaže so lepo urejene, ponudba na njih je pestra, poleg tega jih vsako jutro sproti očiščeno. (Foto: Polona Demšar.)

Slika 6: Edikula v eni od votlin v Matali je precej natančno obdelana. Polkrožni lok ima fino izdelan rob, rdečost je izklesana blazina. V takšne stenske niše so polagali trupla pokojnikov. Podoben način pokopavanja v času predkrščanskega antičnega Rima zasledimo v rimskih katakombah.

(Foto: Dušan Mitrovič.)

predvsem severna obala že močno pozidana. Ogromno stavb je na pol zgrajenih in očitno jih investitorji ne želijo dokončati, saj že obstoječe kapacitete niso polno zasedene. Južna obala je mnogo mirnejša in pristnejša. Poseben čar predstavlja notranjost s samotnimi vasicami, kjer ti z nekaj sreče le uspe najti gostilno, v kateri govorijo samo grški jezik.

1. Beuermann, A. 1987: *Iraklion, Strukturprobleme einer griechischen Stadt auf Kreta. Munstersche Geographische arbeiten, Heft 27. Paderborn.*
 2. Born, V. 1984: *Kreta - Gouves: Wandel einer Agrarlandschaft in ein Fremdenverkehrsgebiet. Munstersche Geographische Arbeiten, Heft 18. Paderborn.*

born.

3. Dercourt, J., Makris, J., Melidours, N. 1980: *Grece Geologie des pays europeens; Espagne, Grece, Italie, Portugal, Yugoslavie. Paris.*
 4. Hempel, L. 1984: *Beobachtungen und Betrachtungen zur jungquartaren Reliefgestaltung der Insel Kreta. Munstersche Geographische Arbeiten, Heft 18. Paderborn.*
 5. Lagopoulos, A., Ph. 1986: *Social Formation and Settlement Network in Greece. Geoforum 17/1. Oxford.*
 6. Palaska-Papastathi, H.: *Grčija. Atene.*
 7. Simić, S. 1981: *Grčka. Beograd.*
 8. Wagstaff, J. M. 1969: *The study of Greek rural settlements. Erdkunde. Bonn.*

ZAKRASELA POKRAJINA V FRANKOVSKI JURI I**Miha Pavšek**

UDK 551.44(234.351)

ZAKRASELA POKRAJINA V FRANKOVSKI JURI I

Miha Pavšek, Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Gosposka 13, Ljubljana, Slovenija

Članek predstavlja predvsem fizičnogeografske značilnosti severnega dela Frankovske Jure. V prvem delu članka so prikazane splošne značilnosti nemškega zakraselega površja in frankovske pokrajine, da bomo v naslednji številki lažje razumeli razvoj tega površja in značilnih kraških oblik ter postopnost zakrasevanja.

Nemčija je v naravnogeografskem pogledu razdeljena na tri velike enote (3). Na severu je do 200 km široko Severnonemško nižavje, ki ga razčlenjujejo ledeniške oblike nekdanjega skandinavskega ledenega pokrova. Osrednji del zajema staro hercinsko grudasto gorstvo, ki je bilo zatem še tektonsko razčlenjeno (5) v planotasta, gozdnata in redko poseljena hribovja z višinami med 600 in 1150 m ter vmesnimi kotlinami, ki so ponekod pokrite s puhlico. Območja s puhlico so rodoviten svet in danes jedra gostejše poselitve. V južnem delu Nemčije poteka na zahodu, med sredogorji, do 50 km široka, tektonsko zasnovana dolina ob srednjem Renu (smer sever-jug), večino površja pa sestavljajo obsežni podgorski nanosi rek (terase) in ledenikov z Alp. Ti sedimenti se izmenjujejo s t. i. molaso, flišu podobno zmesjo različnih terciarnih kamnin, ki je značilna za ves severni predgorski pas Alp (Bavarska, švicarski Mittelland). Skrajno južno pa so že odrastki Severnoapneniških Alp.

Za klasične krasoslovce Nemčija ni posebej zanimiva, vseeno pa je tudi tu znanih nekaj bolj ali manj zakraselih območij (slika 1). Teh je največ ravno v Srednjenemškem hribovju, kjer so se v mezozoiku odložile površinsko obsežne, a tanjše plasti apnencev in dolomitov, zato je večina krasa plitvega, globoki kras pa se pojavlja le lokalno. Kraška območja v Nemčiji so površinsko dokaj majhna, največkrat v obliki osameljenih otokov. Kraško

UDC 551.44(234.351)

KARST LANDSCAPE OF FRANCONIAN JURA I

Miha Pavšek, Geografski inštitut Antona Melika, ZRC SAZU, Gosposka 13, Ljubljana, Slovenia

The article describes mostly physiogeographical characteristics of the north part of Franconian Jura. The first part of the article deals with some basic characteristics of german karst surface, especially those one of the Franconian Jura. These basic conclusions will make easier our understandings about the genesis of the karst surface, typical karst forms and processes. We will search for some details and explanations on that karst landscape in the second part of the article in the next issue.

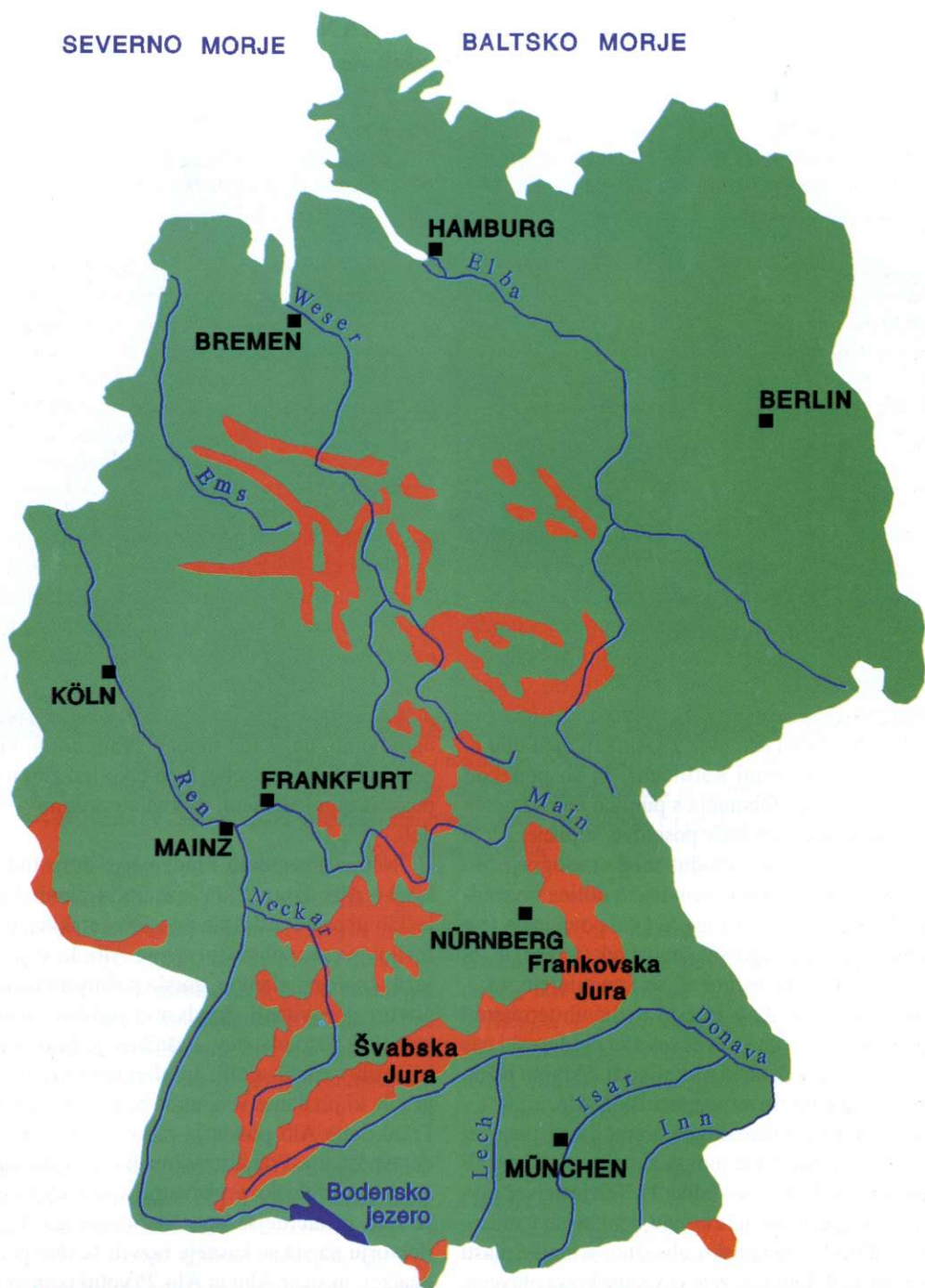
površje pa se pojavlja tudi v soli in gipsu (1).

Največje sklenjeno kraško površje (nekaj nad 11 000 km² oziroma okrog 3 % nemškega površja) predstavljata obsežni nizki planoti Švabska in Frankovska Jura (slika 1). Njuna pokrajinska slika še zdaleč ne priča o tem, da imamo opravka s kraško pokrajino (slika 2). Šele pri podrobnejšem pregledu ugotovimo, da je tod mnogo suhih dolin, ki pa so zelo plitve in med seboj niso tako izrazito ločene s posameznimi slemenami, robovi ali drugimi vzpetimi deli.

Nemci imenujejo Frankovsko Juro tudi Fränkische Alb. Izraz "Jura" izhaja iz pionirskih geoloških in paleontoloških raziskav jurskih kamnin in fosilov na tem območju. Izraz Alb, ki v nemškem jeziku pomeni planino, gorski pašnik ali travnik, pa govori o nekdanji, predvsem pašniški usmeritvi kmečkih gospodarstev. Pašnikov je bilo največ na bližnjih vzpetih delih in slemenih ter okoliških gričih, ki jih danes večinoma že prerašča gozd. Ime Fränkische Alb poudarja rabo tal in gospodarsko dejavnost, ime Fränkische Jura pa geološko zgradbo. Za geomorfološka pročevanja zakraselega površja je zato primernejša uporaba slednjega. Pri besedotvorju pa sta se kasneje razvili še dve pomenski enačici, in sicer Alm in Alp. Prvotni pomen besede Alb, ki je označeval pašnik v gorah oziroma hribovitem predelu, se je sčasoma razširil na splošno orografsko oznako gorskega sistema, ki ga danes

SEVERNO MORJE

BALTSKO MORJE

Kraški svet

Nekraški svet

0 100 km

Slika 2: Pokrajina v severnem delu Frankovske Jure je poseljen in obdelan uravnan svet. V ozadju so manjše in večje kopaste vzpetine, ki so pod gozdom. Spredaj je vas Krottensee, v ozadju mestece Neuhaus ob reki Pegnitz.

imenujemo Alpe.

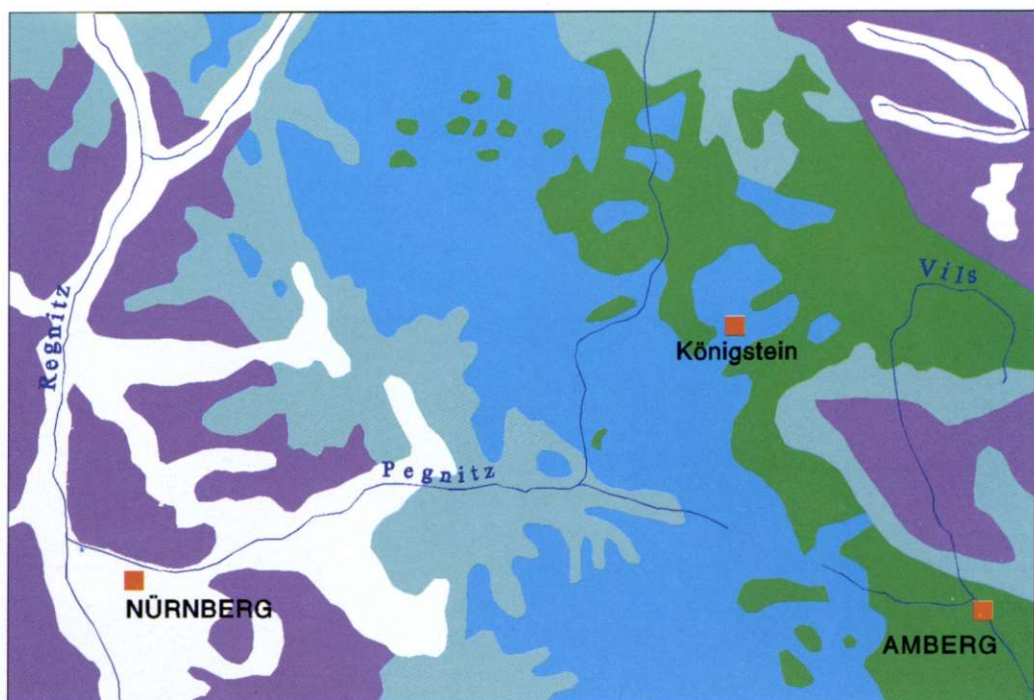
Vzpeti deli Frankovske Jure so danes že večinoma pod gozdom (sliki 2 in 4), na blagih pobočjih in v dnu slepih dolin pa so obdelovalna zemljišča. Na strmejših delih so pobočja terasirana prav do gozdnega roba, na ostanke teras pa naletimo tudi višje v gozdu, včasih še tik pod temeni posameznih kop (slika 4).

V času 7-letne vojne sredi 18. stoletja so bili na nekaterih kopah locirani topovski položaji, zato so ponekod na temenih še danes vidne večje, umetno zravnane površine. Sprva je bila Frankovska Jura poraščena z iglastimi gozdovi, kasneje pa so jih intenzivno krčili in tako potiskali gozdni rob navzgor proti temenom kop, kjer so se nekdaj pasle predvsem ovce. Z opuščanjem paše se je začelo postopno zaraščanje, v 19. stoletju pa že tudi načrtno pogozdo-

Slika 1: Kraško površje v Nemčiji (5).

vanje. Prvotnim drevesnim vrstam so dodali še nekatere listavce. Posamezne manjše in redko posejane vasi so na meji gozda in obdelovalnih zemljišč ali na slabših, za kmetijsko rabo neprimernih površinah na pobočju ali v dnu suhih dolin. Kljub temu, da je tod potekal rimski limes (vse do Regensburga ob Donavi), se je glavna poselitev tega območja začela šele v 13. stoletju, do začetka močnejšega opuščanja obdelovalnih površin pa je prišlo že na prehodu v 19. stoletje.

Demografski procesi, povezani z dobo industrijske revolucije, so pustili tudi tukaj značilne pokrajinske posledice, ki jih poznamo tudi iz domačega okolja (depopulacija, zaraščanje, opuščanje manj primernih in težje dostopnih obdelovalnih površin idr.). Sledovi nekdanje kulturne pokrajine so zaradi skoraj stoletnega zamika glede na naše razmere še toliko bolj zabrisani, pa vendar ponekod še opazni (npr. terase v gozdu). Zanimivo je skla-

GIAM ZRC SAZU

0 20 km

- TRIAS - peščenjak in glina
- SPODNJA IN SREDNJA JURA - peščenjak in glina
- ZGORNJA JURA - apnenec in dolomit
- KREDA - pesek in peščenjak
- KVARTAR - ilovica, pesek in prod

Slika 3: Geološka karta severne Frankovske Jure (povzeto iz Geološke karte Bavarske 1 : 50 000).

dišče zemljskega plina blizu Königsteina, ki prihaja po plinovodu iz držav nekdanje Sovjetske zveze, saj je le-ta shranjen v triasnih plasteh (široke vrtinejaški) do globine, ko je poroznost za to še dopustna. Sicer je predel poleg kmetijstva (predvsem živinoreja, manj poljedelstvo) usmerjen v podeželski turizem, hkrati pa je tudi rekreacijsko območje za manj zahtevne prebivalce bližnjih večjih mest. Nekdaj so sem v večjem številu prihajali prebivalci takratnega zahodnega Berlina (subvencioniran dopust). Pomembni prebivalci te regije so tudi ameriški in domači vojaki v okoliških vojaških bazah, ki nas

opozarjajo na bližino nekdanje blokovske meje.

Frankovska Jura obsega okoli 6500 km² sklenjenega zakraselega območja, kjer je nekaj nad 1000 jam in brezen (1), na površju pa je le malo izrazitih in v pokrajini izstopajočih kraških oblik. Uravnano, planotasto hribovje z enakomernimi, neizstopajočimi vmesnimi vzpetinami in plitkimi suhimi dolinami je zgrajeno predvsem iz ploščatega, zgornje jurskega (malm) apnenca in dolomita, ki sta ponekod, še posebej v severnem delu Frankovske Jure (slika 3), pokrita s krednimi sedimenti (pesek, peščenjak). Zakraselost površja zaradi starosti reliefa

in prevlade dolomita ni tako izrazita. Hribovje, ki se proti severozahodu spusti v okoli 300 m nižji svet, je jasno razmejeno (4): na zahodu ga s Švabsko Juro loči velik meteoritni krater Nördlinger Riesa, na južni strani je omejen z Donavo (do Regensburga), vzhodna meja poteka po dolini reke Naab, severna pa po reki Main (povirje).

Menjavanje mezozojskih kamninskih pasov (slika 3) se kaže tudi v pokrajinski zgradbi območja. Pokrajino še najlažje primerjamo z našim dolenskim fluviokraškim površjem. Kraško površje v tem delu Frankovske Jure lahko označimo za plitvi in pokriti tip zakrasele pokrajine, saj so prisotne v glavnem le večje kraške reliefne oblike (suhe doline, kope), na kamnini pa ni sledov korozije, saj dolomitizirana kamninska podlaga hitreje in izdantneje prepereva v značilen rjavo-rdečkasti dolomitni pesek (melj). Del mikrokraških skalnih oblik zasledimo le na omenjenih kopah, kjer je odkrita površina

kamnine največkrat zglajena, zato so kraške oblike mnogo manj izrazite. K vtisu o kraškem svetu pripomorejo še kraške jame, ki so dolge povprečno po nekaj sto metrov. V njih so slabo razvite kapniške in nekatere druge jamske oblike (slika 5).

Za intenzivnost kraških pojavov je pomemben tudi začetek zakrasevanja površja. Posamezni sedimenti niso namreč vedno zakraseli do te mere, da bi lahko že na osnovi morfoloških potez v pokrajini le to označili za kraško (5). Do tega se lahko dokopljemo šele s podrobnejšim proučevanjem. V okolici Königsteina, v zakraseli pokrajini med rekama Pegnitz in Vils, se je kraško površje razvijalo v dveh fazah.

Ob koncu jure se je s tega območja umaknilo morje, zato se je sedimentacija karbonatov končala in oblikovati se je začel značilni stolpičasti kras z vmesnimi, do 200 m globokimi depresijami, manjšimi vrtačami in jamami. V sosedstvu Königsteina

Slika 4: Obdelovalna zemljišča so v glavnem v plitvih suhih dolinah in segajo prav pod vršne dele z gozdom poraščenih vzpetin. Ponekod so še vidni ostanki nekdanjih teras, druga zemljišča se zaraščajo, nekatera je že popolnoma obkrožil gozd in imajo značaj gozdnih jas (na sliki v ospredju).

Slika 5: Zasigani podor jamskega stropa s slabo razvitimi stalaktiti v Maximilianovi jami pri Krottenseeju. Značilna barva priča o prisotnosti dolomita na površju nad jamo. Splet jamskih rovov je dolg skoraj 1200 m.

je nastalo tudi obsežnejše kraško polje, široko en in dolgo okrog pet kilometrov. Površje je prekrival gost vegetacijski pokrov, nekatere jame, večje luknje in udorine so bile povezane s kanjonom podobnimi dolinami (7). Tedanje kraško površje je bilo več sto metrov višje od današnjega.

V začetnem obdobju krede so območje zapolnile rečne naplavine, nato pa je Frankovsko Juro spet zalilo morje.

Druga faza zakrasevanja se je pričela v zadnjem delu krede po ponovnem umiku morja in obnovi erozije. Proces zakrasevanja so se nadaljevali skozi terciar in kvartar vse do danes. Največja korozija karbonatnih kamnin v Frankovski Juri je bila v vlažni terciarni klimi (5). Ker dolomit posebno močno reagira na tektonska dogajanja (razpokanje, prelamljanje, drobljenje), se je po tektonskih premikih proces zakrasevanja še pospešil. Zakrasevanje je pospešila tudi erozija, ki je v večjem delu odnesla nepropustne kamnine (pokrov) iznad karbonatov in jih s tem razgalila ter izpostavila koroziji.

Geološko sliko so še dodatno zapletli lokalni tektonski premiki, ki so vplivali na današnjo razporeditev krednih plasti (slika 3). V predelu tektonskih dvigov najdemo kredne plasti le v obliki žepov v posameznih vrtačah ali večjih depresijah, na območjih, kjer tektonika ni bila tako izrazita, pa so te plasti površinsko širše zastopane. Najbolj izrazite kraške oblike najdemo v apnencu in dolomitu iz

zgornje jure (malm), kjer so bili tudi procesi zakrasevanja najmočnejši.

Starost zakrasevanja lahko razberemo tudi iz raznovrstnosti, razgibanosti, obsega, pogostosti in velikosti posameznih kraških oblik na danem območju. Nekaj več o tem in o postopnem razvoju kraškega površja v severnem delu Frankovske Jure pa bomo izvedeli prihodnjič.

1. Gams, I. 1974: *Kras*. Ljubljana.
2. Kunaver, J., Pavšek, M. 1993: *Terenski zapiski in drugo gradivo z obiska fizičnogeografskega praktikuma študentov Univerze v Tübingenu v Frankovski Juri od 13.-18.6.1993*. Gradivo na GIAM ZRC SAZU, Ljubljana.
3. Natek, K., Perko, D., Huzjan Žalik, M. 1989: *Države sveta 1989*. Ljubljana.
4. Pfeffer, K. H. 1989: *The Karst Landforms of the Northern Franconian Jura between the Rivers Pegnitz and Vils. Landforms and Landform Evolution in West Germany*. *Catena Supplement 15*. str. 253-260, Cremlingen.
5. Pfeiffer, D., Hahn, J. 1972: *Karst of Germany. Karst (Important Karst Regions of the Northern Hemisphere)*, Amsterdam-London-New York.
6. Ramovš, A. 1983: *Geologija*. Ljubljana.
7. Tilmann, H., Treibs, W., 1967: *Erläuterungen zur Geologische Karte von Bayern 1:25.000. Blatt 6335 Auerbach*. München.

PREBIVALSTVENI RAZVOJ V OBČINAH ŠENTJUR IN ŠMARJE MED LETOMA 1948 IN 1991

Anton Polšak

UDK 314.14(497.12-12)"1948/1991"

PREBIVALSTVENI RAZVOJ V OBČINAH ŠENTJUR IN ŠMARJE MED LETOMA 1948 IN 1991

Anton Polšak, Podpeč 14, 63225 Planina, Slovenija

UDC 314.14(497.12-12)"1948/1991"

DEMOGRAPHICAL GROWTH IN COMMUNITIES OF ŠENTJUR AND ŠMARJE FROM YEAR 1948 TO 1991

Anton Polšak, Podpeč 14, 63225 Planina, Slovenia

Članek predstavlja nekatere značilnosti razvoja prebivalstva manj razvitih občin Šentjur in Šmarje ob novi državni meji s Hrvaško.

The article presents some characteristics of population growth in two less developed communities of Šentjur and Šmarje near new border between Slovenia and Croatia.

Občini Šentjur pri Celju in Šmarje pri Jelšah spadata med najmanj razviti občini v Sloveniji. Občina Šmarje je sedaj postala še obmejna občina, kar bo še dodatno vplivalo na njen razvoj. Gospodarski razvoj obeh občin je za slovenskim povprečjem zaostajal ves čas po 2. svetovni vojni. Geografi so vzroke za nazadovanje teh dveh občin, še posebej pa za Kozjansko, ki obsega njihov južni del, iskali predvsem v odročni geografsko-prometni legi. V tem pogledu moramo izvzeti Voglajnsko-Rogaško podolje, po katerem poteka pomembna prometna povezava med Celjem, Rogaško Slatino in Rogatecem ter njeno povezavo na magistralo Maribor-Ptuj-Zagreb. Poleg tega pa se na to smer navezuje še povezava s Podravjem (preko Poljčan in Haloz) in Kozjanskim ter Obsoteljem. Prav ta cestna povezava je vplivala tudi na gospodarski in s tem na prebivalstveni razvoj. Novo nastala državna meja med Slovenijo in Hrvaško je spet nov element, ki bo vplival na razvoj tega območja. Naj ob tem omenim samo dnevno migracijo delovne sile prek meje (npr. v Rogaško Slatino ali Rogatec).

V obravnavanem obdobju se skoraj na celotnem območju pojavljajo značilne posledice depopulacije. Pokrajina se prebivalstveno prazni, predvsem mlado prebivalstvo se odseljuje, število prebivalcev v večini naselij upada, z deagrarizacijo in depopulacijo se je veliko kmetij izpraznilo, prebivalstvo pa se stara. Z nekoliko zmanjšanim tempom se nadaljuje tudi odhajanje prebivalstva v tujino. Nekdaj obdelane površine se zaraščajo, spreminja se način agrarnega izkoriščanja. Modernizacija kmetijstva je bila vse do sedemdesetih let še zelo skromna. Nastalo je tudi nekaj industrijskih obratov, ki pa ne morejo

zaposliti vse delovne sile.

Določen napredek je prišel v sedemdesetih letih. Odprlo se je nekaj novih industrijskih obratov in se razširili obstoječi, v občinah so zgradili nekaj novih šol in izboljšali infrastrukturo. Junija 1974 je Kozjansko prizadel potres, ki je povzročil precej škode, vendar pa so ugodni krediti, ki so sledili, pripomogli k obnovitvi prenekaterih domačije. V osemdesetih letih so se v nekaterih krajevnih skupnostih oziroma naseljih nadaljevali izrazita depopulacija in vrsta negativnih procesov, vendar pa so se oblikovali tudi nekateri šibki lokalni centri.

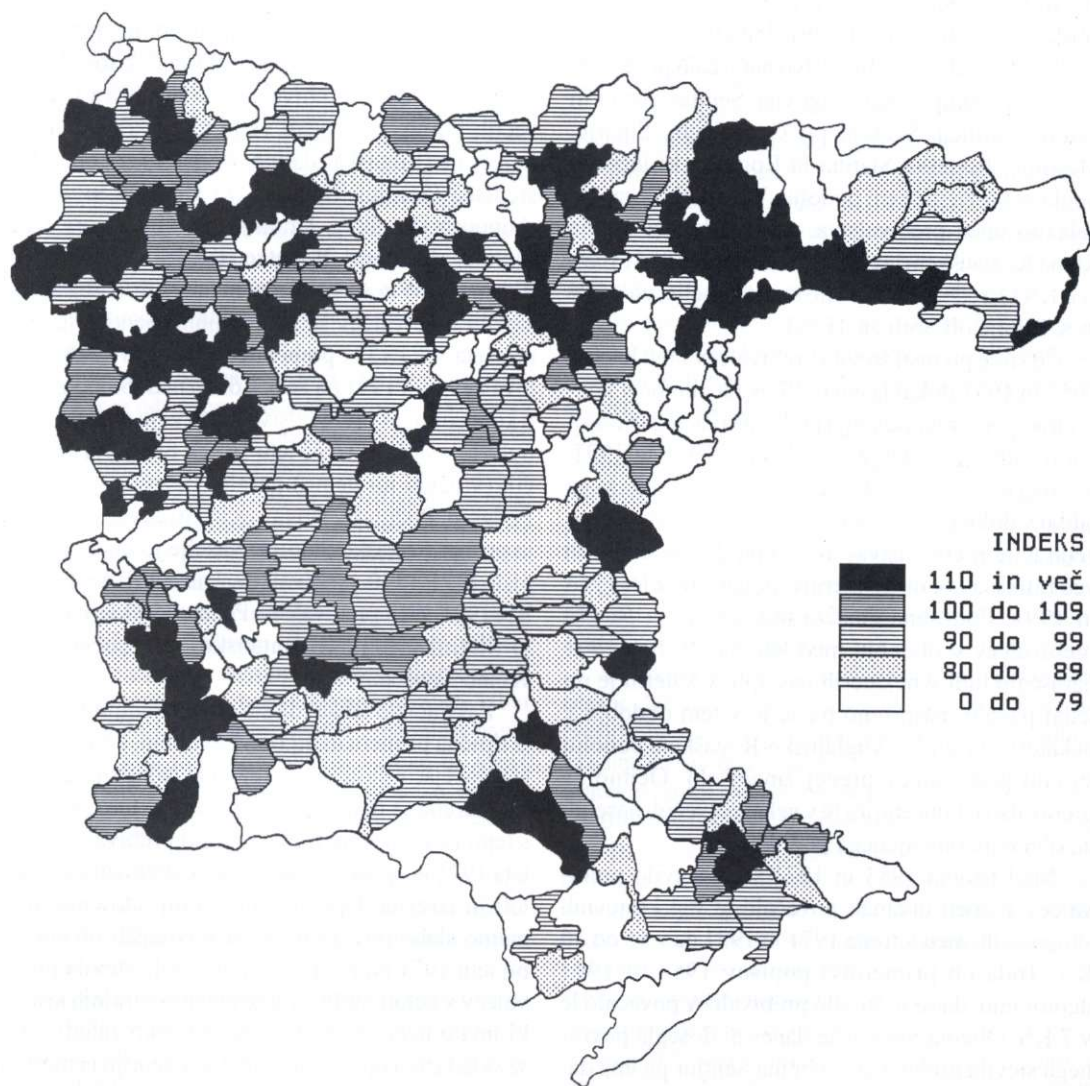
Diferenciacija območja, ki se je začela že v petdesetih letih z ustanovitvijo novih občin, poteka ves čas. Šentjur in Šmarje sta pridobila predvsem zaradi vloge občinskih središč. Rogaška Slatina se razvija predvsem na osnovi steklarne in zdraviliškega turizma. Kot posledica naštetih in še nekaterih drugih pojavov (politične usmeritve, politika do manj razvitih in demografsko ogroženih območij, kreditiranje kmetijske proizvodnje itd.) se je na območju občin Šentjur in Šmarje oblikovalo več tipov demografskih območij.

Število prebivalcev smo obravnavali po naseljih in krajevnih skupnostih v obdobju 1953 do 1991. Popis iz leta 1971 pokaže, da je do takrat število prebivalcev v večini naselij padalo, nato pa v celem raslo.

Slika 1 prikazuje razvoj prebivalstva med letoma 1953 in 1991 po naseljih. Na podlagi te karte je težko določiti posamezna območja, kjer je število prebivalcev naraščalo ali se zmanjševalo, ker so majhna in nepovezana. Vseeno pa lahko izdvojimo območje rasti števila prebivalcev okrog Šentjurja, Dramelj

Preglednica 1: Število prebivalcev v občini Šentjur pri Celju in občini Šmarje pri Jelšah po krajevnih skupnostih.

Krajevne skupnosti	1948	1953	1961	1971	1981	1991
Blagovna	890	978	955	963	1053	1170
Dobje pri Planini	1483	1455	1230	1163	1160	1099
Dramlje	1845	1792	1704	1692	1696	1786
Gorica pri Slivnici	2081	2043	1904	1860	1938	1903
Kalobje	938	875	858	796	728	691
Loka pri Žusmu	1168	1130	918	804	804	816
Planina pri Sevnici	2060	2121	1887	1748	1799	1656
Ponikva pri Grobelnem	2282	2349	2355	2291	2271	2279
Prevotje	1071	1061	843	722	728	749
Šentjur-Center	3912	4167	4369	4906	3020	3622
Šentjur-okolica	-	-	-	-	3224	3546
Občina Šentjur	17730	17971	17023	16945	18421	19317
Bistrica ob Sotli	2199	2206	1939	1743	1732	1589
Buče	827	785	715	607	503	505
Dobovec pri Rogatcu	783	796	769	738	659	637
Donačka gora	1096	1096	1048	1050	995	894
Kostrivnica	1547	1559	1508	1389	1311	1298
Kozje	1317	1382	1248	1234	1211	1167
Kristan Vrh	1054	1034	1005	953	979	1071
Lesično	1355	1434	1143	1069	1008	948
Mestinje	967	956	892	913	941	937
Osredek	177	169	141	125	102	92
Podčetrtek	1287	1248	1114	1064	1114	1137
Podsreda	1128	1110	930	851	755	694
Polje ob Sotli	881	816	718	606	507	479
Pristava pri Mestinju	1690	1707	1563	1439	1403	1250
Rogaška Slatina	5124	5383	5756	6348	7662	8433
Rogatec	1043	1206	1227	1294	1401	1476
Sladka Gora	817	834	723	669	611	687
Stojno selo	789	790	764	732	616	576
Šentvid pri Grobelnem	1379	1324	1254	1287	1283	1347
Šmarje pri Jelšah	3329	3263	3405	3577	3817	3865
Tinsko	414	355	323	273	252	255
Vinski Vrh pri Slivnici	1071	1046	952	884	830	843
Virštanj	786	750	630	526	514	488
Zagorje	561	541	442	415	371	350
Zibika	977	948	880	822	812	789
Občina Šmarje	32598	32738	31089	30608	31389	31807

Slika 1: Indeks rasti števila prebivalcev med letoma 1971 in 1991.

in Grobelnega v šentjurski občini in območja okrog Šmarja pri Jelšah, Rogaške Slatine in Rogatec, nekaterih krajev ob Sotli (Sv. Ema, Podčetrtek in Ples ob Sotli) ter Kozje, Ješovec in Vojsko na Kozjanskem v šmarski občini. Pregled krajevnih skupnosti pokaže, da je prebivalstvo naraščalo predvsem v krajevnih skupnostih Blagovna, Šentjur-center in Šentjur-okolica, Šentvid pri Grobelnem, Šmarje, Mestinje, Rogaška Slatina in Rogatec, ki ležijo v Voglajnsko-Rogaškem podolju. Vsa ostala območja beležijo upad prebivalstva, od tega beleži večina KS na Kozjanskem upad prebivalstva nad 20 % (največ KS Osredek, ki ima eno samo naselje, za 46 % in KS Polje ob Sotli za 41 %).

Če so se po rasti števila prebivalcev med letoma 1953 in 1991 dokaj jasno oblikovala območja koncentracije in zmanjševanja prebivalstva, tega ne moremo trditi za obdobje med letoma 1971 in 1991. Razlika med Voglajnsko-Rogaškim podoljem, ki ga lahko v določenem smislu štejeemo za območje koncentracije prebivalstva, in južnim delom občin ni več tolikšna kot ob primerjavi podatkov iz let 1953 in 1991. Podrobna analiza pokaže, da je število prebivalcev v obdobju med letoma 1971 in 1991 naraščalo tudi v nekaterih naseljih, v katerih je do tedaj padalo, nasprotno pa se je v tem obdobju v nekaterih naseljih v Voglajnsko-Rogaškem podolju število prebivalcev precej zmanjšalo. Očitno se prebivalstvo koncentrira le v nekaj največjih naseljih na območju omenjenega podolja.

Med letoma 1953 in 1971 se je število prebivalcev v obeh občinah povečalo le v 4 krajevnih skupnostih, med letoma 1971 in 1991 pa v 15 od 36 KS. Toda ob primerjavi popisov 1953 in 1991 ugotovimo, da se je število prebivalcev povečalo le v 7 KS. Občina Šmarje še danes ni dosegla povojnega števila prebivalcev, občina Šentjur pa ima danes okoli 1600 prebivalcev več kot takrat (ob popisu 1948). Leta 1948 sta obe občini imeli 50 328, leta 1953 50 709, leta 1961 48 112, leta 1971 47 553, leta 1981 49 810 in leta 1991 51 124 prebivalcev. Tudi ti podatki kažejo, da se je število prebivalcev

v celoti zadnjih 20 let večalo.

V desetletju med letoma 1981 in 1991 je kljub naraščanju prebivalstva v obeh občinah število prebivalcev padalo še vedno v 181 naseljih, v 120 se je povečevalo, v 7 je ostalo nespremenjeno, dve naselji pa so ukinili oziroma priključili k sosednjim. To pomeni, da se prebivalstvo koncentrira v nekaj večjih krajih. Predvsem velja to za kraje z nekaj industrije (Rogaška Slatina, Rogatec), za občinska središča (Šentjur, Šmarje), za središča krajevnih skupnosti (Ponikva, Dramlje, Planina, Gorica pri Slivnici, Mestinje, Rogatec, Kozje, Podčetrtek in Kristan Vrh) in še v nekaterih naseljih, ki pa so po številu prebivalcev še zelo majhni. Šentjur je imel npr. leta 1971 1331 prebivalcev, leta 1981 2082 prebivalcev, leta 1991 pa že 4546. To nedvomno govori o koncentraciji prebivalstva in razvoju naselja, toda treba je vedeti, da so po letu 1981 k Šentjurju priključili (v celoti ali delno) naselja Bezovje, Črnolica, Podgrad, Podgorje, Nova vas in Hruševce. Podoben je primer Rogaške Slatine. Naselje je imelo po popisu 1971 1830 prebivalcev, leta 1981 že 4259 in leta 1991 4914 prebivalcev. Po letu 1971 so k Rogaški Slatini priključili Ratansko vas, Ločendol in večino Tržišča.

Zaključimo lahko, da sta občini Šentjur in Šmarje tipična primera manj razvitih občin, kjer se je šele v novejšem času začela razvijati industrija, deloma tudi terciarne dejavnosti in infrastruktura. Skladno s temi procesi se je razvijalo tudi prebivalstvo. Do leta 1971 je opazno zmanjševanje prebivalstva v celoti in izrazita depopulacija v bolj odročnih, prometno slabo povezanih in hribovitejših območjih, po letu 1971 pa je opazno povečanje števila prebivalcev v celoti, oblikovanje nekaj centralnih krajev, ki imajo neko določeno populacijsko zaledje (kar se sklada tudi npr. s Christallerjevo teorijo centralnih krajev) in še vedno depopulacijo izrazito agrarnih območij s pomanjkljivo infrastrukturo.

1. Popisi prebivalstva 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991. Zavod R Slovenije za statistiko.

RAZISKOVALNO DELO UČENCEV - POTREBA SODOBNEGA POUKA

Tatjana Ferjan

V sestavku želimo spregovoriti o raziskovalni nalogi, ki daje učencem največ možnosti pri razvijanju individualnih sposobnosti. Je najvišja kvaliteta učnega dela. Kot taka je raziskovalna naloga kombinacija samostojne uporabe literature in samostojne raziskave na terenu. Učenec se aktivno sreča s problemom, literaturo, kartami, terenom, kar omogoča precizen in strokovno utemeljen prikaz ter poglobljeno mišljenje in spoznavanje določene problematike. Raziskovalna naloga izhaja iz že znanega in prinese tudi nove sklepe, ki so rezultat trenutnih raziskav. Učenec pri tem pride do nove oblike mišljenja, to je do ustvarjalnega dela.

Raziskovalna naloga je v svojem bistvu projektna naloga, ker se odvija po določenih etapah in je vodena k cilju. Idealizirana zgradba projektne dela po Freyu (1984) vključuje naslednje faze: iniciativo, kjer gre za izmenjavo predlogov o temi, ki bo obdelana, skupno razvijanje delovnega področja, potek dejavnosti in zavesten konec (izdelek). Podobno shemo lahko uporabimo pri projektni nalogi. Učence moramo na tako delo pripraviti. Izhajamo iz značilnosti projektne dela. Priprava naj v splošnem izgleda sledeče: učence seznanimo z načinom dela pri raziskovalni (projektne) nalogi, ki naj vsebuje navodila, načrtovanje, izbor problema, delo, prevzem in izvedbo z iskanjem literature, terenskim delom, pisanjem naloge in njeno predstavitvijo. Vsaka etapa zahteva visoko stopnjo samostojnosti učenca in skrbno mentorstvo učitelja.

Pri projektne (raziskovalne) nalogi so v tesni medsebojni povezavi učenec - raziskovalec, učitelj - mentor in obravnavana problematika. Pomemben je medsebojni odnos med učiteljevim vodenjem naloge in samostojnim delom učenca.

Učenec pri izdelavi nalogi temo, ki jo je izbral na osnovi velike notranje in zunanje motivacije, premišljeno analizira, preveri rezultate (po literaturi in terenu), poda sintezo, kar je podobno raziskovanju, aplicira teoretična spoznanja in od abstraktnega mišljenja prehaja h konkretni nalogi in tako pride do ustvarjalnega dela. Učitelj učenca vodi, mu svetuje. Važno je, kako in koliko se z učencem ukvarja, koliko ga spodbuja k aktivnosti in k visokim dosežkom. Pomemben je učiteljev odnos do učenčevega dela, kar vpliva na storilnost in kvaliteto izdelave naloge. Vloga učitelja je vloga mentorja.

Najpogosteje učenec dela zaradi zanimanja za določeno področje. Cilj te notranje motivacije je v dejavnosti

sami. Notranje motivacije so pri učencih običajno močnejše od zunanje motivacije (pohvala, priznanje).

Okvir dela: učenec izdelava osnutek, kjer se nakaže delovno področje.

Načrt: učenec izdelava načrt naloge (katero literaturo bo izbral, kaj bo terensko raziskal, kako bo prikazal, določi obseg raziskave).

Izvedba: eno šolsko leto (lahko tudi več) - to je čas opazovanja, kartiranja, anketiranja in izdelave naloge.

Sklep: naloga pokaže rezultate dela, ki so bili načrtno vodeni, izdelani, prikazani.

Predstavitve: obsega bistvo raziskave, ki je prikazana v besedni in posterski obliki pred publiko, kar je za učenca zelo zahtevno, a mu pomeni hkrati priznanje.

Tak potek imajo raziskovalne naloge, ki so vodene po načrtu in težijo k določenemu cilju. Učitelj mora dati učencem svobodo pri delu, a ga pri tem voditi, spodbujati in svetovati. Iskanje in izbiranje literature ter delo na terenu so za učenca zahtevni postopki. Terenska, praktična aktivnost se povezuje z intelektualno aktivnostjo, kar pripomore k doseganju novih ciljev na raziskovalnem področju. Učenci spoznavajo terensko delo in delo po literaturi ter na osnovi tega pridejo do novih, lastnih zaključkov, ki so rezultat trenutnih raziskav in izkustev na osnovi prejšnjega znanja. Vse to je treba podati v pisni in slikovni obliki v nalogi.

Raziskovalna naloga je inovacija, to pa zato, ker učenec doživlja nalogo kot samostojno delo glede na metodo in vsebino. Učenec jo spozna kot rezultate trenutne raziskave. Zaradi novih metod in širše vsebine, izbrane po lastni volji, učenec pride do lastnih zaključkov.

Bistvo raziskovalnih nalog kot oblike samostojnega dela je, da učenci ustvarjalno delajo, sami spoznavajo bistvo snovi, so domiselni, zavzemajo svoja stališča, samostojno gledajo na celoto, ki jo predstavlja naloga. Pri raziskovalni nalogi zasledimo pri učencih:

- zanimanje in tekmovalen duh,
- prilagajanje vsakemu učencu,
- angažiranost glede na sposobnost.

Raziskovalne naloge učencem odpirajo pot v raziskovalno delo, saj njihove naloge tečejo od prijave in načrta dela do povzetka in predstavitve, podobno kot delo raziskovalca npr. za simpozij.

Rezultati dela z učenci - raziskovalci kažejo, da je delo zahtevno za učenca in za mentorja, ki naj učenca motivira, ga vodi in mu nudi pomoč pri vseh etapah raziskave. Učenec naj bo pri izboru, konceptu in izvedbi samostojen in svoboden. Vso zahtevnost dela pri raziskovalnih nalogah lahko razumemo šele po dolgoletnem mentorstvu.

VAJA V URJENJU UPORABE MERILA KARTE

Franc Grlica

Na začetku 1. letnika obravnavamo v gimnaziji po učnem načrtu zemljevide oziroma geografske karte. O pomembnosti teme ni potrebno izgubljeni besed. Snov je prijetna, saj učenci s kartami radi delajo. Če že ne z drugimi, jih lahko zaposlimo s kartami iz atlasa, ki je na šolskih klopeh prav vsako uro geografije. Snov utrdimo s pomočjo vaj v delovnem zvezku, lahko pa vaje seveda tudi dopolnimo ali zamenjamo s svojimi. Zlasti, če jih pestro sestavimo, pouk še poživimo - učencem in sebi (tudi učitelji se naveličamo iz leta v leto reševati iste vaje, mar ne?). V prilogi vam predstavljam nekaj svojih vaj.

1. V atlasu sveta za osnovne in srednje šole je na strani 7 izsek iz temeljnega topografskega načrta v merilu 1 : 10 000. Celotna dolžina Poljanske Sore na tem zemljevidu je _____ km, površina, ki jo prikazuje zemljevid pa znaša _____ km².

2. V atlasu sveta za osnovne in srednje šole je na strani 7 izsek iz pregledne karte v merilu 1 : 400 000. Z nitko ali kako drugače izmeri razdaljo med središčem Kranja in središčem Ljubljane (označena sta s krogcem!). Razdalja med njima znaša na zemljevidu _____ cm, v naravi pa _____ km.

3. V atlasu sveta za osnovne in srednje šole je na strani 7 izsek iz pregledne karte v merilu 1 : 750 000. Katera naselja so od središča Ljubljane v zračni črti oddaljena manj kot 15 km²?

To storiš tako, da:

- izračunaš, koliko znaša 15 km na zemljevidu! Odgovor: _____ cm.
- v središče (krogec) Ljubljane zapičiš šestilo in narišeš krog s polmerom "15 km" ter razbereš naselja: _____.

4. V atlasu sveta za osnovne in srednje šole je na strani 13 karta zahodnega dela bivše Jugoslavije v merilu 1 : 1 500 000. Zračna razdalja med letališčema v Ljubljani in Zagrebu znaša v naravi _____ km. Uporabi opisno merilo na str. 14!

5. Na istem zemljevidu (str. 13) izmeri in preračunaj dolžino reke Krke od izvira do izliva v Savo. Dobljeno vrednost primerjaj z vrednostjo za dolžino reke Krke v drugi, popravljeni in dopolnjeni izdaji Atlasa Slovenije (str. 313) ali drugim viru statističnih podatkov! Razloži nastalo razliko!

6. V Atlasu Slovenije izmeri razdaljo med železniškim prehodom v Ivančni Gorici in šolo! Odgovor: _____ km. Ob povprečni hitrosti 46 km/h potrebuje za to pot avtobus _____ minut, peš (s hitrostjo 6 km/h) pa bi potrebovali za to pot _____ minut.

7. V atlasu sveta za osnovne in srednje šole na str. 68 s pomočjo grafičnega merila ugotovi dolžino naftovoda med Ekofiskom v Severnem morju in britansko obalo. Dolžina znaša _____ km.

**ŠTUDIJ GEOGRAFIJE NA PEDAGOŠKI
FAKULTETI UNIVERZE V TÜBINGENU V
ZVEZNI REPUBLIKI NEMČIJI**

Miha Pavšek

Dolgoletno sodelovanje med Ljubljano in Tübingenom ter njunima univerzama se je nadaljevalo z obiskom terenskega dela študentov geografije Univerze v Tübingenu v juniju leta 1993. Terensko delo iz fizične geografije oziroma terenski praktikum, kakor ga imenujejo na tamkajšnji univerzi, je potekalo v severnem delu Frankovske Jure. Pokrajina severovzhodno od Nürnberga, v neposredni bližini Bayreutha (s katerim Oddelek za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani še posebej dobro sodeluje) je za nemške razmere dokaj razgibana in ravno zaradi tega še posebej primerna za tovrstno delo s študenti.

Naš obisk smo med drugim izkoristili tudi za seznanitev s študijem geografije na Univerzi v Tübingenu. Zanimale so nas vsebinske podrobnosti in zahtevnost študija, predmetnik, način dela in posamezne usmeritve kot tudi vpisni pogoji in opravljanje študijskih obveznosti.

Osnovni študijski program predavanj poteka 8 semestrov, večina študentov pa zaključi študij v 12 semestrih. V času študija morajo študentje opraviti 30 dni temeljnih terenskih obveznosti. Večino te kvote zajemajo različne ekskurzije z regionalnogeografsko tematiko, vsaj 7 dni pa morajo nameniti terenskemu delu s področja fizične geografije (praktikumu). Stroške za vse aktivnosti krijejo študentje večinoma sami, del stroškov pa subvencionira še univerza (država). V okviru univerze (geografija sodi pod del, ki združuje naravoslovne vede) deluje tudi geografski inštitut, ki ima dobro opremljen laboratorij, kjer opravljajo osnovne geografske analize (geologija: analiza kamnin, pedologija: analiza prsti, nekatere ekološke raziskave idr.). Vse skupaj je bolj naklonjeno fizični geografiji, kar glede na dejstvo, da je geografija tu prisotna v okviru naravoslovja, niti ne preseneča. Vsi prisotni so poudarili tudi dobro sodelovanje z geološkim oddelkom, ki ima prostore v isti stavbi.

Študij se v osnovi loči na nepedagoško ("diplomsko") in pedagoško smer, ki se prve štiri semestre bistveno ne razlikujeta, razen glede pedagoških in posebnih pred-

metov v okviru geografije.

Pedagoški študij je dvopredmeten, študentje si izberejo torej vsaj dva predmeta in po želji tudi dodatnega. Izbira kombinacij je dokaj široka, a hkrati omejena in določena glede na kasnejše pedagoško delo (povezava geografije z jeziki, biologijo, matematiko, fiziko idr.).

Osnovni izobraževalni program poteka prve štiri semestre. Sledi vmesni izpit ("preddiplomski"), po končanem študiju pa še t. i. državni, ki je priprava na kasnejše pripravniško delo v pedagoški stroki. Komisijo sestavljata dva profesorja in predstavnik države s področja šolstva, ki je pristojen za geografsko stroko. Po opravljenem državnem izpitu opravlja posameznik na delovnem mestu še dveletno prakso. Tej sledi še drugi državni izpit (ustreza našemu strokovnemu izpitu po enoletnem delu), kjer zahtevajo podrobnejše poznavanje splošne, šolske in posebne zakonodaje ter druga specifična znanja glede na stroko, usmeritev in delovno mesto. Študijski program na pedagoški smeri (osnovni štirje semestri) obsega naslednje vsebine oziroma tematska predavanja (splošni pregled):

- uvod v geografijo,
- geomorfologija / klimatogeografija,
- regionalna geografija Nemčije,
- regionalna geografija izbranih svetovnih regij,
- kulturna geografija (agrarna geografija, socialna geografija, gospodarska geografija),
- osnove geologije z litologijo,
- ekonomska geografija,
- 2 glavna seminarja (fizična geografija / antropogeografija),
- terensko delo,
- interpretacija kart.

V predmetnik niso zajete posebne didaktične in metodične vsebine. V zadnjih semestrih se lahko študentje še nadalje usmerjajo pri posameznih specialističnih seminarjih, saj obiskujejo predavanja v okviru izbrane študijske skupine. Poleg tega je obvezna tudi pedagoška praksa. Regionalna geografija se obravnava le deloma (izbrane geografske regije), pri čemer je izbira regij prepuščena interesu študentov samih. Del vsebin z regionalnogeografsko tematiko poslušajo študentje že pri predavanjih, kjer so geografski problemi določenih regij obdelani po problemskih sklopih.

Omenimo še dejstvo, da imajo učitelji in profesorji geografije v Nemčiji dokaj velik ugled in strokovno raven poučevanja, zato so v družbi zelo cenjeni, kar se pozna tudi pri dohodkih. Država je namreč dovolj zgodaj spoznala pomembnost kvalitetnega, kontinuiranega in

strokovno dodelanega pedagoškega dela z mladimi na področju geografije, ki je eno od temeljnih pri izoblikovanju osebnosti, nazorov in pogleda na domače in svetovno dogajanje vsakega mladega človeka.

Nepedagoški študij je ravno tako dvo- ali večpredmeten, pri obeh študijskih smereh pa ločijo glavni in dodatni predmet (Hauptfach / Nebenfach). Slušatelji se s temeljnimi geografskimi vsebinami seznanijo v prvih štirih semestrih, v nadaljevanju se lahko usmerijo v fizično geografijo ali antropogeografijo. Študij končajo z diplomskim delom in izpitom, kjer sta v komisiji dva profesorja. Prvi je mentor diplomskega dela in drugi profesor, ki pokriva v nalogi obravnavano ožje geografsko področje.

Predmetnik v osnovni stopnji je glede na pedagoško smer nekoliko drugačen, nekatera predavanja potekajo skupaj s študenti pedagoške smeri. Osnovni predmetnik prvih štirih semestrov nepedagoškega študija sestavljajo:

- geomorfologija / klimatogeografija,
- kartografija,
- uvod v prostorsko planiranje,
- prostorske zakonske podlage,
- statistika,
- splošni seminar: prst, vegetacija, litologija, socialna geografija idr.,
- geografija naselij (podeželje / urbana geografija),
- 2 geokološka seminarja (fizična geografija),
- kvantitativne metode,
- od 4 do 6 mesecev delovne prakse.

Izbira posameznih seminarjev in predmetov po osnovnem delu študija je v nadaljevanju zelo široka in posameznik se lahko v okviru možnosti tudi dokaj specialistično usmeri. V tem času imajo študentje še 8 dni terenskega dela (3 dni geoloških ekskurzij, ostalo so druge terenske vaje). Večmesečno prakso običajno opravljajo v različnih podjetjih ali zavodih, kjer si morebiti že lahko poiščejo možnosti za kasnejšo zaposlitev.

Vpis na geografski študij (glavni predmet). Tudi v Tübingenu imajo probleme s prevelikim številom prijav za študij geografije. V prve letnike vpišejo vsako leto različno število študentov, ki so do tedaj opravili trinajstletno šolanje. Čas dotedanjega šolanja je lahko tudi nekoliko krajši (12 let), v tem primeru morajo izpolnjevati nekatere dodatne kriterije in pogoje. Povprečno vpišejo okrog 120 novih študentov. Prijavi se jih nekajkrat več, glavni omejevalni kriterij pa je ocena mature, zato sprejemnih izpitov ni. Vsako leto diplomira približno 80 študentov (tretjinski osip).

Na drugi strani lahko študentje izberejo še enega ali več dodatnih predmetov, s čimer si povečajo študijske obveznosti, pridobijo pa na širini svojega študija. Za naše razmere je zelo zanimivo dokaj dolgo trajanje obvezne delovne prakse. Zaradi tega se študij precej zavleče, kar pa omili ugotovitev, da si nekateri s tem že zagotovijo bodoče delovno mesto. Študij se pogosto zavleče, saj imajo študentje le nekaj časovnih omejitev, čeprav so prehodni pogoji natančno določeni. Kljub temu pa večina, glede na število ob vpisu, konča svoj geografski študij. Pri teh ugotovitvah moramo upoštevati še specifične probleme pri obeh študijskih smereh. Pri obeh smereh dajejo namreč velik poudarek samostojnosti in lastni iniciativi študentov ter področju, ki jih zanima. Na ta način poteka tudi glavna obveznost (vaje in seminarji), ki jih spodbujajo k lastnemu razmišljanju in sklepanju ter ugotavljanju procesov in problemov obravnavane tematike.

Pozitivna stran takega študijskega načina je predvsem v možnosti vsakega posameznika, da se v okviru geografije odloči še za ožje podpodročje, kar daje večje možnosti študentom nepedagoške smeri, ki nimajo na izbiro le nekaj usmeritev, temveč si lahko sami izberejo ožje geografsko področje. To je lahko povezano z njihovim lastnim interesom ali pa že z nakazano možnostjo zaposlitve.

Regionalna geografija ni v celoti predstavljena, temveč si posameznik sam izbere določene regije ali problemske sklope, ki ga bolj zanimajo, kar velja tudi za domačo pokrajino. Omenjeni pristop k regionalni geografiji je zelo inovativen. Od posameznika namreč zahteva osnovno poznavanje fizično- in družbeno-geografskih dejavnikov in elementov pri zgradbi, oblikovanju in spreminjanju pokrajine, nato pa se vsak sam odloči za eno ali več svetovnih regij in se podrobneje seznanja s problematiko teh izbranih območij.

Omenjeni študijski vzorec nas opozarja, da je koristno in smotno poznavanje študijskega sistema na drugih sorodnih fakultetah širom Evrope, saj nam lahko služi kot spodbuda za spremembe in dopolnitve naših študijskih programov. Le-ti morajo biti prilagojeni našim lastnim razmeram, okolju, načinu življenja in mišljenja ter možnostim in splošnim razmeram v našem visokem šolstvu. Študij geografije mora tudi pri nas spodbujati in usmerjati vsakega posameznika k samostojnemu, ustvarjalnemu in kreativnemu pedagoškemu ali strokovnemu delu, pri čemer nam lahko služijo tudi zgledi drugih geografskih okolij. Naravnost študija je zato v bodoče potrebno prilagoditi pokrajinskim značilnostim domačih pokrajin in aktualnim prostorskim problemom in spre-

membam pokrajine, hkrati pa ne smemo zanemariti temeljnih geografskih raziskav posameznih regij in osnovnih pokrajinskih enot (ekosistemov) ter procesov in površinskih oblik, ki sestavljajo in sooblikujejo pisano geografsko paleto slovenskega površja.

DIDAKTIČNA VLOGA KNJIGE ŠOLSKA ENCIKLOPEDIJA - GEOGRAFIJA

Tatjana Ferjan

V prevodu Karla Natka je pri Tehniški založbi izšla knjiga "Šolska enciklopedija - geografija" (Varley C.: The Osborne geography encyclopaedia), ki vsebuje splošno geografijo, tako fizično kot družbeno, ter bežen pregled podatkov po celinah.

Didaktično vlogo knjige pri pouku geografije smo ugotavljali na osnovi dela v razredu, kjer smo jo uporabili v različnih oblikah in metodah dela.

Knjigo je treba učencem najprej predstaviti. Namen predstavitve je, da učenci spoznajo knjigo in njeno vsebino. Predstavitve poteka po etapah:

- povemo naslov (lahko tudi v izvorniku),
- označimo vsebino,
- pokažemo ilustracije.

Predstavitve knjige pomeni tisto privlačno silo, ki učence pritegne, saj jim nakaže glavno vsebino knjige, bogato slikovno gradivo pa vzbudi željo po študiju. Knjiga je spremljevalec snovi v učbeniku za splošno geografijo.

Načini dela so lahko enostavni, za motivacijo, dopolnjevanje in razširitev snovi, ali pa bolj zahtevni, inovativni, kjer učenca postavimo v aktiven položaj pri delu s knjigo.

Osnovne oblike dela s knjigo potekajo v toku učne ure. Uporabimo lahko kratek odstavek iz določenega poglavja. Glavno vodilo je motivacija, poznavanje, dodajanje in poglobljanje vsebine. V uvodni etapi misel iz knjige pritegne pozornost iz različnih zornih kotov:

- zaradi nove knjige, ki je učenci ne poznajo,
- zaradi zanimivosti, ki jo želimo prebrati,
- zaradi ilustracije, ki jo uporabimo poleg besedila.

Učenčeva aktivnost mora biti povezana z njegovo vneto in vedoželjnostjo, izvirati pa mora iz zanimivosti snovi. Primerov za dosego tega je v knjigi nešteto, odvisno od snovi. Povsod izberemo besedilo in slike, njihovo razumevanje pa se odvija pod našim vodstvom. Poleg motivacije dosežemo tudi osnovno spoznavanje problema, ki ga obravnavamo. Ker smo s tem postopkom uspešno vplivali na interes učencev, jih bo tema zanimala tudi v osrednjem delu ure.

Uporaba knjige je primerna tudi v fazi obravnave, saj je spoznavanje procesov in problemov prikazano nazorno in zgoščeno. Tako dopolnimo razlago in jo osvetlimo še z drugega kota, kar prispeva k celovitemu spoznavanju. Kako uporabimo knjigo na tej etapi? Možnosti je več:

- preberemo besedilo, sledi razgovor in razlaga ob besedilu,
- preberemo besedilo, nato učenci odgovorjajo na vprašanja, ki smo jih predhodno napisali na listke,
- razložimo snov, preberemo besedilo, učenci poiščejo bistvo snovi, razvije se pogovor.

Tudi v sklepni fazi uporabljamo knjigo različno, vendar pa mora vsakemu branju besedila slediti razgovor in dodatna razlaga. S tem dosežemo večjo trajnost znanja.

Ker so besedila v knjigi kratka, se jih da hitro prebrati in takoj obravnavati v razgovoru, zato je knjiga primerna za delo v skupinski ali programirani obliki. Besedilo in slike služijo za lažje in boljše razumevanje.

Pri zahtevnejših oblikah dela pomeni knjiga začetek obravnave ali osnovo, na kateri sloni nadgradnja. K obravnavi določenega procesa ali pojava pristopimo problemsko. Obravnavamo ga lahko eksemplarično, torej iz množice pojavov ali procesov izberemo le enega. Pri problemski in eksemplarični geografiji želimo, da učenci zavzamejo aktiven odnos do problema. Z navedeno knjigo dosežemo utemeljen in zgoščen prikaz, ki omogoča poglobljeno mišljenje in spoznavanje določene problematike. Knjiga služi kot izhodišče za nadaljnjo raziskavo in razmišljanje o posameznih pojavih in procesih iz splošne geografije. Če želimo snov še razširiti, lahko uporabimo Veliko ilustrirano enciklopedijo - Zemljo, Veliki družinski atlas sveta, zlasti fizični del, in Atlas človeštva (za družbeni del), lahko pa tudi knjigo Gaia - modri planet, ki prikazuje pojave in procese iz splošne geografije z vsemi pozitivnimi in negativnimi posledicami človekovega delovanja v pokrajini.

Knjiga torej služi predvsem za:

- motivacijo,
- spoznavanje bistva snovi iz splošne geografije,
- pridobitev trajnejšega znanja zaradi zgoščenega besedila in dobrih ilustracij,
- razvoj različnih oblik mišljenja,
- vzbujanja zanimanja za geografijo in uporabo strokovne literature.

Knjiga Šolska enciklopedija - geografija je dobra dopolnitev učbenika za splošno geografijo, zaradi nazorosti slikovnega gradiva pa ponekod celo prednjači pred učbenikom, vendar pa pri zahtevnejših izvedbah učnih ur lahko služi le kot izhodišče za raziskavo določenega

problema ali procesa, nadgradnjo pa je treba poiskati v zahtevnejši strokovni literaturi.

NARAVOSLOVNI TABOR "ŠICA"

Olga Meglen

V dneh od 7. do 11. junija 1993 se je na opuščeni podružnični osnovni šoli Ilova Gora zbralo 30 učencev iz vseh osnovnih šol naše občine. Pet mentorjev naravoslovnih predmetov z Osnovne šole Louisa Adamiča Grosuplje (sestavljajo jo tri samostojne enote) je zanje pripravilo raziskovalni tabor z naslovom "Šica". Namen tabora je bil raziskovanje vodnih virov na Radenskem polju, natančneje v povirju Šice.

Projekt je bil zasnovan interdisciplinarno. Vsak učenec je delal v vseh skupinah: geografski, kemijski, biološki in fizikalni.

Prvi dan, po prihodu in namestitvi, so se učenci in mentorji zbrali v učilnici, kjer so se razdelili v štiri skupine. Seznanili so se s potekom našega druženja in cilji dela. Ob karti in videoposnetkih so se najprej teoretično seznanili z Radenskim poljem.

Radensko polje je del Grosupeljske kotline, ki je fluviootektonska depresija na južnem robu Posavskega hribovja. Radensko polje se nahaja v njenem jugovzhodnem delu. Njegova velikost je 1 km krat 4 km in je značilno robno kraško polje v enem delu. Ima vodne tokove pravega kraškega polja. Po njem tečejo tri ponikalnice. S severa priteče Dobravka, ki po združitvi s Podlomščico prečka polje ter ponikne v 10 m globoki jami Veliko Retje. Druga, Zelenka, ki ima izvir (domačini ga imenujejo Kot) v obliki lijaka, izvira v bližini ceste Malo Mlačevo - Velika Račna na travniku. Ta ponikalnica prečka polje severno od Kopanja in ponikne v jamo Pekel. Če je vode preveč, teče naprej do Zatočnih jam, kjer ponikne skupaj z vodo Šice. V sušnem obdobju pa je njena struga tudi prazna.

Sredi Radenskega polja se dviga apniški otok Kopanj. Visok je 70 m in meri v premeru 300 krat 200 m. Na njem je arteški izvir z imenom Studenec ali tudi Marijin studenček, kot pravijo domačini, ker je poleg kapelica. Med tokom Dobravke in Zelenke so na travniku številne estavele z apniškim dnom. Najjužnejši vodotok je Šica, ki izvira v več izviri v bližini Male Račne. Teče v slikovitih meandrih preko polja in ponikne v Zatočnih jamah, ki so sistem več jam: Zatočna, Lazarjeva, Viršnica. Kje ponikne, je odvisno od vodostaja reke. Ob veliki količini vsa voda ne more odteči skozi požiralnike, pa tako pride ven celo na višjeležečem Lučkem dolu. Šica

dobiva vodo iz Podpeške jame in Raščice, ki ponikne pri Ponikvah. Skoraj vse vode Grosupeljske kotline pridejo ponovno na dan kot Krka.

Po teoretičnem uvodu so si učenci Radensko polje najprej ogledali panoramsko (od šole na Ilovi Gori) ter s pomočjo karte in kompasa poimenovali posamezne vasi, hribe.

Po kosilu je bila za vse udeležence na programu ekskurzija. S šolskim avtobusom smo se najprej odpeljali na Radensko polje. Ogledali smo si kraj našega nadaljnega raziskovanja - povirje Šice in šli ob njenem toku do Zatočnih jam. V eno od teh smo se "korajžno" spustili samo ob svetlobi baterij več kot 1000 m daleč. Doživeli smo pravi utrip kraškega podzemlja. Na Kopanju smo se osvežili z vodo iz Studenca ter si nato še ogledali izvir Zelenke in nekaj večjih estavel. Že kar malo utrujeni smo se odpeljali na Tabor. To je eden od najbolje ohranjenih protiturskih taborov na Slovenskem. Zanimivo razlago nam je dal župnik iz Št. Jurija. Do nedavnega se je ta kraj imenoval Podtabor, krajani pa so vztrajali, da se spet imenuje Št. Jurij. Za zaključek pa smo si ogledali še Taborsko jamo. Tudi v tem primeru se krajani zavzemajo, da bi se jama ponovno imenovala Županova jama, po županu Permetu, ki je to jamo tudi odkril.

Naslednje štiri dni pa je potekalo naše raziskovalno delo. Vsaka od štirih skupin si je izbrala del povirja Šice in dobila nalogo, da ga razišče z biološkega, kemijskega in fizikalnega gledišča. Geografska skupina je dobila vlogo povezovalca dela vseh skupin.

Geografska skupina je temeljito pregledala celotno povirje Šice, poiskala vse izvire (tekoče in presahle), ugotovila poraslost bregov in izdelala natančno topografsko skico.

Biološka skupina je (na svoji točki) ugotavljala obliko in poraslost bregov in dna struge, ugotavljala videz, kakovost in temperaturo vode, zbirala primerke rastlin in živali ter jih s pomočjo literature in mikroskopiranja določala in risala.

Fizikalna skupina je merila hitrost vode z mlinčkom in s palico, merila pretok vode, prerez struge in izdelala skice ter računala volumski in masni pretok vode.

Kemijska skupina je določala količino karbonata v vodi, ugotavljala pH, količino kisika v vodi in si svoje ugotovitve vestno beležila.

Delo na terenu je potekalo vsak dan od devetih do pol enih. Po kosilu in opoldanskem počitku se je začelo delo v učilnici. Učenci so urejali svoje zapiske, risali skice, grafikone in ob pomoči mentorjev svoje delo analizirali in primerjali. Hkrati pa je na steni nastajal skupni projekt vseh skupin. Na topografski skici povirja so bile

predstavljene vse točke našega raziskovanja. Dobili smo zelo lepo stensko predstavitev našega dela, vsak učenec pa je imel svoj mini bilten.

Na taboru pa nismo samo "garali", čas je bil tudi za druženje in zabavo. Ob večerih je bilo pestro in zabavno. Imeli smo spoznavni večer z glasbo in petjem, obiskala nas je folklorna skupina iz Velike Račne, za ples in zabavo je poskrbel ansambel mladih glasbenikov iz šole Grosuplje, za družabne igre pa je poskrbel kolega - učitelj tehnične vzgoje šole Grosuplje.

Učenci vseh šol so bili z življenjem in delom izredno zadovoljni, kar je pokazala anketa ob zaključku. Zadovoljni pa smo bili (mogoče še bolj) učitelji mentorji, saj je bilo s tako prizadevnimi in vedoželjnimi učenci zelo lepo delati. To pa je za nas največja nagrada.

MLADINSKI RAZISKOVALNI TABOR POMURJE 21, DOBROVNIK - BUKOVNICA Drago Kladnik

V zadnjih dneh junija in prvi teden julija 1993 se je že enaindvajsetič dogodil socialnogeografski mladinski raziskovalni tabor na narodnostno mešanem območju ob madžarski meji v Prekmurju. Za območje proučevanja je bil izbran Dobrovnik, velika vas s prebivalstvom obeh narodnosti na severnem obrobju Prekmurske ravnice, kot dopolnilo pa smo se lotili tudi proučevanj v 4 km oddaljeni Bukovnici, majhni vasi sredi južnih obronkov Goričk-ega, za katero je značilno odseljevanje, ostarevanje in celo počasno odmiranje prebivalstva, sicer povsem slovenske narodnosti.

Tabora se je udeležilo 21 udeležencev, med njimi 6 iz ljubljanskih srednjih šol, 6 iz srednješolskega centra v Ivančni Gorici, 2 iz Kočevja, 5 iz srednješolskega centra v Lendavi (tri udeleženke so bile neposredno iz Dobrovnika) in kot je že tradicija, sta tudi letos prišli dve udeleženki iz slovenske gimnazije v Celovcu, doma iz Šmihela nad Pliberkom. Žal se v zadnjih letih pojavlja nekakšna feminizacija, saj sta bila med udeleženci le dva moškega spola. Če je takšno stanje neugodno iz družabnega zornega kota, pa se je pokazalo kot izjemno koristno za raziskovalno delo samo, saj se je nadpovprečno velik del energije potrošil za izvedbo zastavljenega dela, kar se je zlasti pozitivno odrazilo v končnem poročanju o pglavitnih rezultatih, ki je bilo zelo razgibano, temeljito in doživeto in je kot takšno uspelo kot že dolgo ne.

Delo udeležencev je bilo namenjeno spoznavanju osnovnih metod socialne geografije s poudarkom na

anketiranju, kartiranju, analiziranju zbranega gradiva in grafičnih ponazoritvah poglavitnih ugotovitev. V Dobrovniku smo anketirali 100 gospodinjstev s 383 člani. Posebna anketa je zajela tudi 100 posameznikov. Ugotavljali smo predvsem funkcioniranje dvojezičnosti z vidika narodnostne pripadnosti v razvojnih tokovih obmejnega območja, zlasti njegove vloge v novonastajajočem geopolitičnem položaju, ki ga opredeljuje na eni strani odpiranje meje proti Madžarski, na drugi strani pa nastanek nove državne meje proti Hrvaški. V Bukovnici smo anketirali 19 od dvajsetih gospodinjstev z 71 prebivalci (od skupaj 72). Poudarek je bil na proučevanju prebivalstvene problematike, vlogi kmetijstva z vidika zemljiških potencialov, živinskega fonda, mehaniziranosti in tržnosti, problematiki nasledstva in še posebno na analizi stavbnega fonda, bodisi v vasi sami bodisi v obeh okoliških zaselkih zidanic, ki pa funkcionalno sodita k Bukovnici, saj so njeni prebivalci lastniki velike večine objektov. Proučili smo tudi rabo tal, odvisno predvsem od naravno-geografskih dejavnikov. Zanimivo je, da vas amfiteatralno sklenjeno obdajajo visoki listnati gozdovi, primerni za rekreacijo. Podrobno smo raziskali tudi rekreacijske potenciale Bukovniškega jezera med obema proučevanima naseljem.

Vodja tabora je bil mag. Jernej Zupančič z Inštituta za geografijo Univerze, mentorja pa Drago Kladnik z iste ustanove in Tatjana Gyorkos, študentka geografije in nemščine na Filozofski fakulteti.

Za konec pa še to. Obdobje klasičnega ročnega risanja grafikonov je mimo. Sodobni prijemi neobhodno narekujejo uporabo računalniških tehnik, kar pa bo mogoče šele, ko bodo šole, gostiteljice taborov, opremljene z računalniškimi učilnicami. Vsi skupaj upamo in si želimo, da bo do tega prišlo čimprej.

KONFERENCA

“DEVELOPMENT PERSPECTIVES OF THE WIDER EUROPEAN TERRITORY”

Mirko Pak

Politične spremembe v Evropi, vključevanje bivših vzhodnoevropskih držav v tržne zahodnoevropske gospodarske tokove, gospodarska recesija in vse večje razvojne razlike na sploh so Evropsko unijo pripravile do bolj demokratičnih in konkretnjših razmišljanj o bodočem regionalnem razvoju združene Evrope v celoti, vse bolj vključujoč tudi države bivše Sovjetske zveze. S

tem namenom je skupna komisija Evropske unije in Sveta Evrope organizirala v Dresdnu od 15. do 16. novembra konferenco z udeležbo okrog dvesto visokih vladnih uradnikov in ekspertov, med slednjimi je bilo tudi več geografov. Na konferenci, ki sta se je udeležila tudi dva eksperta iz Slovenije, so se jasno pokazale razlike tako med samimi članicami EU kot med članicami in nečlanicami. Poseben interes pa je izmed vseh bivših vzhodnoevropskih držav veljal Poljski, Madžarski in Češki, sicer bolj njihovemu splošnemu gospodarskemu razvoju in vključevanju v tržno gospodarstvo kot njihovemu regionalnemu razvoju. To se je kazalo še posebej v podrobnejši obravnavi bodočih prometnih tokov in procesov, pri čemer še posebej perspektivnim smerem zahod-vzhod. Naša toliko izpostavljena posavska prometna smer je v teh načrtih kar precej v ozadju, vsaj za novejšo obdobje. Zato pa je zahodno-vzhodna smer preko Slovenije bistveno bolj vrednotena in je vključena med tiste projekte izgradnje transnacionalnih prometnic, ki jih je EU vključila tudi v svoj načrt financiranja.

Več strokovnjakov je tudi opozarjalo na razvojne razlike, ki se bodo še poglobile. V bivšem vzhodnoevropskem prostoru naj bi prevladovala koncentracija v treh pasovih: prvi bi potekal na severu Nemško-Poljskega nižavja, drugi na njegovem jugu in tretji najširši, ki bi zajel tudi Slovenijo, v višini Dunaja. Ljubljana sama je uvrščena v drugo skupino razvojnih polov (prestonic).

Mnogo govora je bilo o konceptu zagotavljanja enakih življenjskih razmer vsemu prebivalstvu, kar seveda ne velja le za vzhodnoevropske temveč tudi za vse ostale evropske države. Izpostavljena so bila hribovita in obmejna območja ter potreba po razvijanju novih produkcijskih in ne le potrošnih regij, kar velja tudi za Slovenijo.

Ob koncu tega kratkega zapisa o izredno široki in raznovrstni ter za vse evropske države, še posebej za manj razvite, pomembni tematiki regionalnega razvoja kaže izpostaviti še naslednje: zelo različne države je treba spraviti na skupni imenovalc in si prizadevati za enoten evropski koncept prostorskega planiranja; v bodoče naj ne bi pripravljali le študij stanja, temveč zlasti načrte politike regionalnega razvoja Evrope; EU in druge države naj skupaj pripravijo študijo financiranja EU v okviru razvojnega programa Evropa 2000 in drugih oblik skupnega načrtovanja in dejanskega izvajanja regionalnega razvoja v okviru podonavskih in črnomoških držav ter drugih evropskih makroregij, med katerimi je bila še posebej izpostavljena Severna Evropa, ki meri toliko kot polovica EU, prebivalstva pa ima le 5 %.

**POMLADANSKA PREDAVANJA
LJUBLJANSKEGA GEOGRAFSKEGA
DRUŠTVA
Brane Pavlin**

Predavanja LGD so vsak tretji torek v mesecu ob 19. uri v predavalnici 233 na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete. Vstop na predavanja je prost. Obvestila o predavanjih so objavljena v dnevnem časopisu (sobotne številke) ter na teletekstu TV Slovenija na strani 360:

- 18. januar 1994: Iz naravne dediščine Slovenije (Marko Simić),
- 15. februar 1994: Peru in kultura Inkov (Franci Horvat),
- 15. marec 1994: Jugozahodna Kitajska (Andrej Strmecki).

**EKSKURZIJE LJUBLJANSKEGA
GEOGRAFSKEGA DRUŠTVA V PRVI
POLOVICI LETA 1994
Mauro Hrvatin**

Na ekskurzije se lahko prijavljate osebno v Zemljepisnem muzeju Slovenije na Trgu francoske revolucije 7 od 9.00 do 19.00, ob sobotah od 9.00 do 13.00 (tel. (061) 213-537), ali pa po pošti na isti naslov. K prijavi obvezno priložite kopijo položnice ali ček. Prijava brez hkratnega plačila ni veljavna. Vse informacije lahko dobite v Zemljepisnem muzeju. Člani LGD imajo 20 % popusta. Popust ne velja pri plačilih manj kot 7 dni pred odhodom. Udeleženci prejmejo kratek vodnik poti. V primeru podražitve prevozov ali drugih stroškov bomo primorani podražiti tudi ekskurzije. Če se odjavite vsaj 7 dni pred ekskurzijo, vam vrnemo 90 % vplačanega denarja, pozneje le 50 %. Če se ne odjavite vsaj 24 ur pred pričetkom ekskurzije, vplačila ne vračamo. Udeleženci potujejo na lastno odgovornost. Objavljamo številko žiro računa: 50100-620-133 05 1010115-1620908.

Vsi člani LGD se lahko v letu 1994 brezplačno udeležijo ene izmed enodnevnih ekskurzij, vendar pa se morajo prijaviti vsaj en teden pred odhodom.

- DVODNEVNA EKSKURZIJA V KOPRSKO PRIMORJE (26. do 27. marec 1994, v primeru slabega vremena 2. do 3. april 1994). Vodstvo: Jože Žumer. Namen ekskurzije: predstavitev značilnosti in procesov ob riaški obali Koprškega Primorja. Potek ekskurzije: Iz Ljubljane do razglednega gradu nad Socerbom, kjer bo sledila splošna predstavitev obale Koprškega Primorja s

težiščem na geološki zgradbi in geomorfoloških procesih. Popoldan izlet s turistično barko po Simonovem in Strunjanskem zalivu ter demonstracija programa naravoslovnega dne. Zvečer predvidoma strokovno predavanje, nato prenočitev v dormitoriju Morske biološke postaje v Piranu (25 postelj, ostali v spalnih vrečah). V nedeljo strokovna predavanja raziskovalcev Morske biološke postaje ter terensko delo s čolnom v Piranskem zalivu. Informacijo o datumu ekskurzije preverite dan pred načrtovanim odhodom, v petek 25. marca ali 1. aprila 1994 v Zemljepisnem muzeju (tel. 061 / 213-537). Cena: 4625 SIT, s prenočevanjem v spalni vreči 3625 SIT (avtobus, ladja, spanje).

- ENODNEVNA EKSKURZIJA NA KOZJANSKO (16. april 1994). Vodstvo: Valentina Brečko. Namen: spoznavanje pokrajinske raznolikosti sveta med Savinjo in Sotlo, naravnih zanimivosti in družbenogeografske problematike Kozjanskega. Potek ekskurzije: Iz Ljubljane po zasavski poti do Rimskih Toplic. Skozi Globoko po dolini Gračnice mimo Mišjega Dola (Jurkloštra) z ogledom ostankov kartuzije in gotskega stolpiča cerkve Sv. Mavricija, nato do Planine pri Sevnici. Po predstavitvi okolice in ogledu ostankov gradu sledi peš vzpon do Sv. Križa (730 m), od koder je lep razgled na okolico. Čez Pečine do zaselka Podpeč, nato spust do ceste in z avtobusom v Lesično. Postanek v Pilštanju in morda še peš vzpon na Vino goro (519 m) z lepim razgledom na pokrajino in zaselke proti Sotli. Obisk Kozjega, v kolikor bo to dopuščal čas, sicer povratek proti Žegarju ter po dolini Ločice proti Šentjurju, v Celje in Ljubljano. Cena: 1125 SIT.

V maju bo enodnevno ekskurzijo po Pohorju vodil mag. Igor Žiberna, v juniju pa enodnevno ekskurzijo po Pokljuki in Bohinju dr. Metod Vojvoda. Več o teh dveh ekskurzijah bomo napisali v naslednji številki Geografskega obzornika.

Med prvomajskimi prazniki bomo organizirali ekskurzijo v Albanijo. Program bo po 15. februarju na voljo v Zemljepisnem muzeju, prijave pa bomo začeli zbirati 1. marca 1994.

**VABILO NA OBČNI ZBOR LJUBLJANSKEGA
GEOGRAFSKEGA DRUŠTVA
Matej Gabrovec**

Ljubljansko geografsko društvo vabi vse svoje člane na redni letni občni zbor, ki bo v torek, 15. februarja 1994 ob 17. uri v predavalnici 233 na Oddelku za geografijo

Filozofske fakultete v Ljubljani, Aškerčeva 2, 2. nadstropje.

Dnevni red:

1. Izvolitev delovnega predsedstva in verifikacijske komisije
2. Poročilo o delu društva za leto 1993
3. Finančno poročilo za leto 1993
4. Poročilo nadzorne komisije
5. Razprava o poročilih
6. Program dela za leto 1994
7. Razno

Prosimo vse člane društva, da se zanesljivo udeležijo občnega zbora.

Po občnem zboru bo imel ob 19. uri Franci Horvat predavanje z naslovom Peru in kultura Inkov.

EUROPA - NEUE KONTUREN EINES KONTINENTS

Vlado Drozg

Med knjigami s področja regionalne geografije posebej izstopajo tiste z aktualno vsebino in tiste, ki utrjujejo določen teoretski koncept. Zdi se, da knjigo (ISBN 3-486-88034-9G), ki je izšla leta 1993 v Münchnu pri založbi Oldenbourg, odlikujeta obe prvini.

Karl Ruppert je zbral in uredil prispevke 17 geografov v zanimiv regionalno geografski presek Evrope 90-tih let. Kot pravi v uvodu, je namen knjige prikaz regionalnih problemov v posameznih deželah in območjih Evrope. Izbor tem in problemov je prepuščen posameznemu avtorju, pri čemer je v ospredju gospodarski in socialno-geografski vidik obravnave.

Prispevki so razvrščeni po teritorialnem principu (poglavja o Severni, Zahodni, Južni, Srednji, Vzhodni in Jugovzhodni Evropi) in vsebinskem (Alpe, obmejna območja, združena Nemčija).

Pri obravnavi zahodnoevropskih dežel so v ospredju ekonomskogeografske teme in vprašanja regionalnega razvoja. Navajam nekaj primerov: R. Paesler prikazuje industrializacijo Velike Britanije; H. D. Haas nakazuje nove možnosti ekonomskega razvoja skandinavskih držav in držav na Iberskem polotoku; J. Maier opisuje spremembe ekonomskoregionalne strukture v Franciji; R. Borsh govori o regionalnih razlikah v Italiji.

Vsebinska prispevkov, ki obravnavajo Vzhodno in Jugovzhodno Evropo, se nanaša na politične in gospodarske spremembe ter smeri nadaljnega razvoja posameznih držav. Tako R. Metz označuje stopnjo

družbenoekonomskega razvoja Poljske in njene možnosti v tržnem gospodarstvu; posledic gospodarskosocialne preobrazbe na Madžarskem se loteva I. Berenyi; K. Ruppert opisuje stanje in razvojne spremembe v Bolgariji in Albaniji. Dva prispevka pojasnjujeta politične spremembe v nekdanji Jugoslaviji in Sovjetski zvezi. V. Klemenčič obravnava predvsem nacionalne in socialne razlike med nekdanjimi jugoslovanskimi republikami, H. Viehring pa prikazuje nove politične enote na ozemlju nekdanje Sovjetske zveze. Predstavljena so še novejša družbenoekonomska dogajanja v Romuniji (W. Heller) in v evropskem delu Turčije (F. Schaffer).

Med vrednejšimi prispevki je prikaz družbeno-geografskega razvoja Alp (avtor K. Ruppert), ki je hkrati dober primer regionalnogeografske obravnave določene pokrajine, podobno pa je obravnavano še obmejno območje med Švico, Francijo in Nemčijo.

Omeniti velja še poglavje, ki govori o razmerah v novi, združeni Nemčiji. V njem so primerjalno prikazani podatki o prebivalstvu, upravi, poselitvenem sistemu, ekonomski strukturi, onesnaženosti ozračja in infrastrukturi.

Zadnji prispevek je namenjen spoznavanju Evrope v osnovni in srednji šoli, kjer avtor G. Kirchberg navaja nekatere nove poudarke v geografiji Evrope, ki so posledica spremenjenih političnih razmer in nastajanja skupnega evropskega tržišča.

V vsebinskem in metodološkem pogledu podajajo prispevki predvsem razvoj območja ali izbranega problema. Obravnavani so tiste pokrajnotvorne prvine, ki jim socialna geografija pripisuje največjo težo. To so: prebivalstvo, nacionalna in ekonomska struktura. Obravnavani so procesi prestrukturiranja gospodarstev, prevrednotenja posameznih pokrajin, politične in ekonomske spremembe. Nekateri prispevki prikazujejo doseženo stanje razvoja in podajajo vizijo nadaljnjih možnosti.

Večina avtorjev se pri obravnavi razmer omejuje na celotno ozemlje določene države, le nekaterim je izhodišče regija ali del pokrajine, kar bi glede na deklarirano "Evropo regij" in regionalni princip obravnave skoraj pričakovali.

Vseh prispevkov je 30. V knjigi je 61 kartografskih prikazov, od tega 4 barvni (med drugimi tudi nacionalna sestava prebivalstva v nekdanji Jugoslaviji), 22 grafikonov in 83 tabel ter seznam literature na koncu vsakega članka. Pred vsakim poglavjem so tabelarično podani osnovni statistični podatki o obravnavani državi.

Gre torej za vsebinsko bogato knjigo, ki zapolnjuje vrzeli pri spoznavanju regionalne geografije Evrope.

GEOGRAFSKA BIBLIOGRAFIJA SLOVENIJE

Alenka Turel Faleskini

Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani izda vsako leto Geografsko bibliografijo Slovenije. Prvič je izšla leta 1966 in je obsegala razdobje od leta 1960 do leta 1965. Od takrat pa do danes je izšla vsako leto, tako da je pred nami zadnja za leto 1992.

Geografska bibliografija Slovenije zajema dela slovenskih geografov ne glede na problematiko in dela tujih avtorjev, ki pišejo o geografski problematiki Slovenije.

Upošteva dela, ki so bila objavljena (samostojno ali kot članki v periodičnih publikacijah in zbornikih) ali drugače razmožena in so dostopna javnosti v knjižnicah.

Bibliografija je urejena po avtorskem in problemskem kazalu. Vsaka bibliografska enota je upoštevana samo enkrat, četudi ima več avtorjev.

Bibliografija je že vrsto let računalniško obdelana. Gradivo zanjo prispevajo: Knjižnica Oddelka za geografijo, Knjižnica Inštituta za raziskovanje krsa ZRC SAZU iz Postojne in Knjižnica Pedagoške akademije Univerze v Mariboru. Pri sestavi Bibliografije si pomagamo tudi z bibliografijami posameznih inštitucij, v katerih so zaposleni pisoci geografi, in z bibliografijami, ki nam jih pošljejo posamezni avtorji.

Geografi, ki objavljate v publikacijah, ki zaradi kakršnegakoli vzroka do sedaj niso bile zajete v Bibliografiji, sporočite to na Inštitut za geografijo, Trg francoske revolucije 7, Ljubljana. Z veseljem vas bomo uvrstili v Bibliografijo in s tem obogatili pregled dela geografov.

Geografsko bibliografijo Slovenije lahko kupite v Zemljepisnem muzeju Slovenije, Trg francoske revolucije 7 v Ljubljani, ali pa jo naročite po telefonu: (061) 213-537. Cena zadnje Bibliografije (za leto 1992) je 420 tolarjev. Na zalogi je še nekaj izvodov starejših Bibliografij, katerih cena pa je ustrezno manjša.

SREDNJA IN ZAHODNA EVROPA, NOVA KNJIGA IZ ZBIRKE "DEŽELE IN LJUDJE"

Milan Orožen Adamič

S to poljudno zasnovano regionalnogeografsko zbirko Mladinska knjiga že kar nekaj časa zapolnjuje vrzel v pomanjkanju tovrstne literature. Zbirka je zelo dopadljivo opremljena s številnimi risbami, kartami in barvnimi fotografijami. Izvirnik je z mnogimi sodelavci pripravila založba Mitchell Beazley. V slovenščino je pričujočo knjigo prevedel Dušan Voglar.

Kot geografa me je zanimalo, kaj in katere dežele so uvrstili v Srednjo in Zahodno Evropo. Zemljevid na 8. in 9. strani nas podučijo, da so to Irska, Velika Britanija, Belgija, Luksemburg, Nizozemska, Nemčija, Švica, Liechtenstein in Avstrija. Francija ali recimo Slovenija, v nasprotju s pričakovanji, ne sodita v Zahodno oziroma Srednjo Evropo. Na 6. strani je povedano, da so v tej knjigi obravnavane dežele, ki ležijo med 45. in 55. stopinjo s. g. š. V tem območju je približno 70 % Francije, velik del Velike Britanije (Škotska) pa sega preko 55. stopinje s. g. š. Slovenija leži v celoti nad 45. stopinjo s. g. š., torej v obravnavanem območju, a je v tej knjigi ne najdemo. Po mojem globokem prepričanju in zaradi zgodovinskih dejstev je Slovenija nesporno del Srednje Evrope in ne del Vzhodne Evrope, kamor nas tradicionalno radi uvrščajo zaradi jugoslovanske in socialistične preteklosti. O vsem tem v knjigi ne zasledimo nobene pripombe, opozorila, opravičila ali komentarja uredništva.

Iz kolofona zvem, da je naslov izvirnika "North-west and Central Europe", kar bi prevedli kot "Severozahodna in Srednja Evropa" ali, če je uredniku tako všeč, "Srednja in severozahodna Evropa", nikakor pa ne tako, kot je storil prevajalec Dušan Voglar, "Srednja in zahodna Evropa". Poleg tega bi zapisal Zahodna Evropa z veliko začetnico, ker ne gre le za del Evrope, ki je na zahodu, temveč v tem primeru za geografski pojem. Očividno se založbi Mladinska knjiga ne zdi potrebno, da bi pri pripravljanju slovenske izdaje te zbirke sodeloval ali vsaj pregledal besedilo kakšen geograf. Tak površen način dela je v Mladinski knjigi dokaj običajen, bralci ga spremljamo že nekaj časa. Na to so ob izdajanju drugih knjig iz te zbirke ali na splošno v knjigah Mladinske knjige opozarjali že mnogi. Najbolj tipičen primer je šolski atlas, v katerem kar mrgoli napak, ki jih v Mladinski knjigi kljub številnim pripombam in vrsti ponatisov še vedno niso odpravili.

Sestavljalci originalne verzije knjige "Srednja in zahodna Evropa", ki je bila natisnjena v letu 1992, so bili ob nastajanju nove Evrope gotovo v zadregi. Uspeli so prikazati združeno Nemčijo. V izdaji Mladinske knjige v letu 1993 bi pričakovali, da bodo pojasnili to zadrego in na zemljevide vrisali vsaj meje novih držav ali vsaj Slovenije. Da ena od največjih slovenskih založb v knjigi o Evropi, ki je bila natisnjena v letu 1993, na zemljevide ne nariše novih držav v nekdanji Jugoslaviji, Češko-slovaški in Sovjetski zvezi, to je spodrsrljaj brez primere in opravičila. No, če smo poštene, je na strani 10 karta, edina v celi knjigi, v kateri so zapisana imena novih držav, vendar niso vrisane državne meje. To je prav neverjetno, vendar je res. Še več, sestavljalci slovenske izdaje so si očitno prizadevali, da bi na karte dodatno vrisali Lju-

ZBIRKA NARAVNE NESREČE

Miha Pavšek

bljano, ki pa je na tej karti narisana nekako na tromeji med Avstrijo, Madžarsko in Slovenijo. Na strani 7 je znak za Ljubljano postavljen nekam okrog Zidanega Mosta. Poleg tega lahko najdemo še nekaj preostalih nemških napisov: Rünfkirchen, izilien (očitno ostanek napisa Sizilien) itd., kar kaže na površnost kartografske obdelave gradiva. Nekoliko podrobnejši pregled samo te karte je navrgel preko 30 napak in nedoslednosti. Tako so na primer vrisani najvišji alpski vrhovi, pa najvišji vrh Velike Britanije Ben Nevis in Apeninov Gran Sasso, manjkajo pa najvišji vrhovi Pirenejev (Pico de Aneto), Karpatov (Gerlahovsky štít v Tatrah) in Skandinavskega gorovja (Glittertind), niti ni dodan Triglav, kar bi bilo za slovenskega bralca edino sprejemljivo, saj je za vse omenjene posege na karti dovolj prostora. Iz navedenega primera je razvidna nedoslednost, saj navedbo Ben Nevisa lahko še razumemo kot informacijo o državi, ki jo obravnava pričujoča knjiga, Gran Sasso pa je v Italiji, ki je očitno del južne Evrope. . .

Tako je pravzaprav z vsemi kartami v tej knjigi. Na strani 129 ima Triglav koto 2863, čeprav v Sloveniji geodeti že dobri dve desetletji trdijo, da je Triglav visok 2864 m. Zelo značilen primer neodgovornega in površnega dela v Mladinski knjigi je karta na strani 132, ki prikazuje najpomembnejša smučarska središča v Alpah. V Sloveniji ni vrisanega nobenega takega kraja! Morda v Sloveniji res nimamo nobenega evropsko pomembnega smučarskega središča, nedvomno pa je, da imamo državno meja s Hrvaško. Država Hrvaška na tej karti tudi ni napisana, čeprav je prikazan velik del njenega ozemlja. Lahko pa najdemo napisa za Češko in Slovaško, med katerima pa seveda ni vrisana državna meja, itd, itd.

Vse to so hudi spodrsaljaji in tehnični izgovori nikakor niso sprejemljivi. To je žalitev slovenskega bralca in države, ki v letu 1993 nima opravičila! Na nek način je zanikanje prizadevanj za neodvisnost. Je ta spodrsaljaj politično dejanje? Bralcem in kulturni javnosti svetujem, da naj si to knjigo ogledajo in presodijo upravičenost te kritike.

Menim, da je naša dolžnost, da od tujih založnikov dosledno zahtevamo spoštovanje naše ozemeljske integritete. Dolžnost javnosti je, da skrbno opozarja na takšne pomanjkljivosti in napake v tujih publikacijah. Moje osebne izkušnje in pripombe založniškimi hišam (National Geographic, The Times, De Agostini, Hallwag) so zelo pozitivne. Na pripombe in opozorila sem vedno prejel prijazen odgovor in v naslednjih izdajah so jih tudi dosledno upoštevali. To je zelo važno in pomembno prizadevanje za uveljavljanje in utrjevanje naše neodvisnosti.

Konec lanskega leta so nas pri DZS razveselili z izdajo zbirke bogato ilustriranih knjižic o naravnih nesrečah. Naslovi posameznih knjižic angleške avtorice Jane Walker so Lakota, suša in kobilice, Potresi ter Snežni in zemeljski plazovi.

V prvi knjižici izvemo nekaj več o suši in občasnih invazijah kobilic, ki v nekaterih predelih sveta lahko uničijo celoten letni pridelek. Posledica je velika revščina in s tem tudi lakota v državah, ki so že tako ali tako med najmanj razvitimi. Tovrstnim naravnim nesrečam se žal mnogokrat pridružijo še neurejene politične razmere. Avtorica nas opozarja na čedalje večji obseg teh območij in težavnost preprečevanja tovrstnih katastrof in saniranja njihovih posledic.

V drugih dveh knjižicah je na slikovit in preprost način podana razlaga nastanka, vzrokov, posledic in glavnih pokrajinskih značilnosti potresov, snežnih in zemeljskih plazov ter skalnih podorov. Mlade bralce bodo še posebej pritegnili podrobnejši opisi posameznih največjih naravnih nesreč, ki so prikazani v sliki, risbi in besedi. Nadalje nas avtorica seznanja z nesrečami iz preteklosti in nam podaja osnovna navodila za ravnanje v primeru, da smo priče takšnemu dogodku. Pri snežnih plazovih nas opozarja, da lahko takšno nesrečo povzročimo tudi sami.

V zbirki je med besedilom dodanih tudi nekaj fotografij in primerov iz domačega okolja, ki nas opominjajo, da so tovrstne naravne nesreče prisotne tudi pri nas. Pri vsaki od nesreč izvemo tudi za glavna območja in pokrajine, kjer so le-te najpogostejše. Na koncu vsake izmed treh knjižic je kratak slovarček osnovnih pojmov in pomembnejši podatki s posameznega področja, ki je v knjižici podrobneje predstavljeno. Bistveni del celotne zbirke so pregledne risbe (blokdiagrami), ki bodo zagotovo pritegnile mlade bralce. Besedilo je zato v podrejenem položaju, poučne in kakovostne fotografije pa bodo le še povečale zanimanje mladih radovednežev.

Vsekakor zbirka o naravnih nesrečah ne bi smela manjkati na šolskih knjižnih policah. Izdajo zbirke je finančno podprlo Ministrstvo za obrambo in zaščito republike Slovenije - Republiška uprava za zaščito in reševanje. Priporočamo jo tudi srednješolcem in še posebej vsem geografskim pedagogom, ki jim bo lahko služila tudi kot koristen didaktični pripomoček pri njihovem delu, s čimer bodo popestrili razlago in samo predstavitev naravnih nesreč kot pomembnih geografskih pojavov.

ENGLISH FOR GEOGRAPHERS - ANGLEŠČINA ZA GEOGRAFE

Tečaj je namenjen strokovnjakom s področja geografije, ki potrebujejo aktivno znanje angleščine za uspešnejše opravljanje svojih delovnih nalog.

Ovladanje angleščine vam lahko omogoči:

- neposredno, bogatejšo komuniciranje z vašimi vrstniki iz angleško govorečega sveta (znanstveni kolegi, gostujoči predavatelji in profesorji in podobno),
- nadaljnji študij ali raziskovanje na tujih univerzah in inštitutih,
- bolj kakovostno in učinkovito udeležbo na mednarodnih strokovnih posvetovanjih,
- boljše in hitrejše razumevanje angleške strokovne literature s tega področja.

VSEBINA TEČAJA IN NAČIN UČENJA

Predpogoj za vpis v ta tečaj je doseženo osnovno znanje angleščine. Po potrebi smo pripravljeni posvetiti več pozornosti tistim vidikom angleške slovnice, ki vam delajo največ težav, osnovni namen in usmeritev tega tečaja pa je razširjanje besednega zaklada s področja agronomije in usposabljanje tečajnika za aktivno, pravilno in tekočo uporabo angleškega jezika pri pisanju inot govorjenju.

Delo izvajamo v majhnih skupinah (največ 6 tečajnikov), razdeljenih po nivoju znanja angleškega jezika in po področjih ožje poklicne usmeritve ali zanimanja. Za vsako skupino pripravljamo tečaj posebej glede na vaše potrebe in cilje. Gradivo (teksti in vaje) bo vzeto iz tiste literature, ki jo najbolj potrebujete pri svojem delu. Velik pomen pripisujemo predvsem konverzaciji in simuliranju vlog iz resničnega življenja, kar vam omogoča pridobiti živo in tekoče izražanje.

Voditeljica tečaja je Jean McCollister iz ZDA, ki je dobra poznavalka kmetijskih in geografskih razmer v Sloveniji. Ima bogate izkušnje na področjih raziskovanja, pedagogike in prevajanja.

Tečaj organizira STRATOS ENGLISH d.o.o., Stari trg 1, Ljubljana.

CENA tečaja je 10 DEM za učno uro na posameznika ob pogoju, da je v skupini 6 tečajnikov, oziroma 60 DEM za skupino na uro.

DOLŽINA TEČAJA IN TERMINI so fleksibilni. Za začetek predvidevamo program od 34 do 48 ur od 1.2.94 do 20.4.94 z možnostjo nadaljevanja po želji tečajnikov ali njihovih sponzorjev. Možna je izbira termina dvakrat tedensko po dve šolski uri ali druge kombinacije po dogovoru. Čas pouka lahko določimo v terminih med 7. uro zjutraj in 20. uro zvečer.

Testiranje, oblikovanje skupin in določanje terminov bo opravljeno predvidoma v januarju 94. Začetek tečaja je 1.2.94.

ŠTEVILO UDELEŽENCEV JE OMEJENO. Za dodatne informacije pokličite, prosimo, Stratos, tel. 061 222-043, ali Jean McCollister osebno, tel. 061 552-347 ali 067 65-111.